

Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус
таълим вазирлиги

Тошкент давлат шарқшунослик институти

Шоислом Шомуҳамедов

Ўзбекистон Республикаси
Таълим вазирлиги

Тошкент - 2000

Ҳурматли устоз ва мураббий Шоислом Шомуҳамедовнинг ушбу китоби форс адабиёти тарихининг назмий баёни бўлиб, Кадрлар тайёрлаш бўйича миллий дастурда белгиланган—сифат жиҳатдан янги ўқув адабиётлари яратилиши талаблари йўлидаги изланишларнинг самараси сифатида юзага келди.

Ўқув предметига бундай янгича муносабат ундаги материалларни ўзлаштириш ва эслаб қолишга қулай шароит яратади деган фикрдамиз. Қўлланма олий ўқув юртлари филология факультети талабалари, мударрислари, аспирантлар ва барча форс адабиёти билан қизиқувчиларга мўлжалланган.

Форсий мумтоз шеърятидан намуналар Хуршид, Муинзода, Чустий, Шоислом Шомуҳамедов ва Жуманиёз Жабборов таржималарида берилди.

Маъсул муҳаррир: фил.ф.н. *Г.У.Тўйчиева*

Муҳаррир: фил.ф.н., доц. *А.Ҳабибуллаев*

Тех.муҳаррир: *С.С.Юсупова*

© Тошкент давлат шарқшунослик институти

Ўзбекистон Республикаси Адабиёт

Форсий тилдаги адабиётнинг жаҳонни забт этганлиги Данте, Хўте, Хейне, Пушкин, Лев Толстой, Фет каби жаҳон адабиёти устунлари томонидан ҳам, кейинги икки-уч асрда яшаган улкан адабиётшунос олимлар тарафидан ҳам эътироф этилган.

Зеро бу адабиётнинг Фирдавсий, Санойй, Хайём, Саъдий, Румий, Ҳофиз, Жомий сингари ижодкорлари асарлари дунёнинг деярли барча тилларига таржима этилган. Улар жаҳон халқларининг маънавий мулкига айланиб, XX аср давомида қайта-қайта нашр этилиб келди. Имонимиз комилки, XXI асрда ҳам, ундан кейин ҳам бу жараён давом этажак. Дунёда одамзод жамоаси яшар экан, бу хазинани асраб ундан файзёб бўлмоғи муқаррар.

Бу адабиёт тарихи бизнинг Тошкент давлат шарқшунослик институти эроншунослик бўлимида асосий фан сифатида ўқитилади. Маълумки, бу тарих бўйича кўп тилларда, ва шу жумладан, ўзбек тилида ҳам китоблар ёзилган.

Аммо телевизор асри бўлган бизнинг давримизда талабаларнинг энг катта «ихтиро»ларидан бири китоб ўқимаслик бўлиб қолмоқда. Камина бу ҳолни эътиборга олиб аждодларимиз қўллаган усулга мурожаат этдим.

Маълумки, жуда кўп фанлар моҳиятини аждодларимиз шеърий ифода этишга муваффақ бўлганлар. Натижада математика, илми аруз, сарф ва наҳв, ҳатто табобат илмидан шеърий қўлланмалар вужудга келган. Уларда шеърий матннинг мухтасарлигидан ва яхши эсланишидан фойдаланганлар.

Абу Али ибн Синонинг тиббиётга оид бешта "Уржуза"си фикримиз далили бўла олади.

Биз ҳам ушбу анъанани давом эттириб, форсий тилдаги адабиёт тарихига оид бу ўқув қўлланмани тузар эканмиз, унга шеърий тартиб беришни маъқул кўрдик.

Мазкур адабиётнинг энг машҳур намоёндалари асарларидан намуналар ўзбекча таржимада берилди. Зеро, институтга келган ёш талабаларни адабиёт намуналари билан биринчи бора таништириш ва қизиқтириш мақсад эди.

Бу борадаги биринчи тажриба хайрихоҳлик ва илтифот билан қабул қилинар деган умид билан муаллиф.

Филология фанлари доктори,
Ўзбекистон Республикасида хизмат
кўрсатган фан арбоби, Халқаро
Фирдавсий мукофоти соҳиби

Шоислом ШОМУҲАМЕДОВ

Фирдавсий алабиди

Араб босқинидан титради олам,
Йўқликка юз тутди одат ҳам, тил ҳам.

Зардобга тўлганди мусалффо кўнгил,
Одатдан қолганди турку форсий тил.

Юртга ёпирилган саҳройи араб,
Каёнийлик орзу этмиш, во ажаб.

Улуг "Шоҳнома"да Фирдавсий шоир,
Кўп таъналар айтди бу ишга доир...

Шу зайлда неча асрлар ўтди,
Аждодлар соф араб тилида битди.

Халқлар бош кўтарди зулумга қарши,
Титради ҳаттоки осмоннинг арши.

Бу нафрат фозиллар дилида эди,
Лек араб алфози тилида эди.

Муҳаммад Мустафо алайҳиссалом,
Келтирган эдилар илоҳий калом.

"Махлуқот гултожи, дедилар Инсон,
Инсон хизматида еру осимон".

"Халифам" дегандир Худо Куръонда,
Инсондан мукаррам зот йўқ жаҳонда.

Зеро ул тафаккур, забон эгаси,
Уни қилмиш еру осмон эгаси.

Эндиги шоирлар мусулмон эди,
Деярли барчаси бо иймон эди.

Англашди Исломдек дин келганлигин,
Зулумотга ёруғ кун келганлигин.

Рудакийдан тортиб Хайёмгача то,
Худо мағфиратин қилди илтижо.

Шуубия фикри жунбишга келди,
Қадриятлар зикри жунбишга келди.

Тикланди қанчалаб қадимий одат,
Тирилганди қанча илму маърифат.

Форсий тил шуҳрати оламни тутди,
Дарий тил гулгули қуёшдан ўтди.

Форсий тил жаҳонга ёғду, нур сояди,
Халқлар ижодига шариф йўл очди.

Жаҳонни лол этди хуб моҳияти,
Эрону тожик, турк салоҳияти.

Жаҳонни забт этди бу адабиёт,
Унда туркийлар ҳам қозонмишлар от.

Одиллар ақл ила ташласа назар,
Бу сўзнинг нечоғлиқ чинлигин сезар.

Бир ёнда Рудакий, Фирдавсий, Саъдий,
Анварю Хайём, Ҳофизу Румий.

Бир ёнда Низомий, Бедил, Хоқоний,
Зебуннисо, Хусрав Деҳлавий, Фоний.

Бул шеърят юксак фалак - Осимон,
Унинг маъразида Инсондир, Инсон.

Шеър

Шулардан аввали устод Рудакий,
Шеърят бобида мисилсиз закий.

Муродий, Гўрғоний, Машиқий Фируз,
Шеърят уфқини ёритган юлдуз.

Абу Шукур Балхий ва Шаҳид Балхий,
Илму ижод ичра бари кўп саҳий.

Шеърят гулшанин айлабон обод,
Барча жанрларда этди у ижод.

Дунёни кўрганди дил кўзи билан,
Тавсифлаб берганди дил сўзи билан.

Маҳорат ёгдуси қуёшдек эрди,
Шеърнинг мазмунин ҳам белгилаб берди.

Шеърнинг маънаси

То ишқдан маст бўлмаган, мастлик нимадир билмас,
Ишқ балосин чекмаган, бало фарқини қилмас.

* * *

Сенга муҳаббатдан бераман сабоқ,
Ҳаққимга уч бўса бергил ҳозироқ.

* * *

Қўлингдаги тиг бўлса ҳам олмос,
Одамни ноҳақ ўлдирмоққамас.

Тиг ситам учун яралган эмас,
Узумдан мақсад эмас мусаллас.

* * *

Замон менга жуда қиммат насиҳат этди,
Агар билсанг, замон тўла насиҳат эрур.

Деди: "Ўздан баландроқни кўриб гам ема,
Кўп киши бор, сен бўлишни орзу қилур".

Яна деди: "Жаҳлинг бандга сола бил,
Кимнинг тили бебош, оёқда занжир".

* * *

Тўрт нарсани берди менга оқилларча ўйламоқ:
Тансиҳатлик, яхши одат, яхши ном, яхши фикр.

Тангри кимга қилган бўлса бу тўрт нарсани насиб
Мангу шодлик билан яшаб, гам емаса ҳам арзир.

* * *

Тириклик хоҳ қисқа, хоҳ бўлса узун,
Бошга тушар ўлим охири бир кун.

У қила олади ўз билганини,
Сиртмоқ солиб сени қилибди тутқун.

Тириклигинг хоҳи кулфатли ўтса,
Хоҳи ўтса нозу неъматда бутун,

Хоҳ бир қарич тупроқ олсанг дунёдан,
Хоҳ Ҳижоздан Райга қадар бус-бутун.

Бор-йўгинг ҳаммаси бир туш кабидир,
Тушда ҳеч бўлмайди ишончли мазмун.

Буларга боққанда ажратолмайсан,—
Биридан бирини, ўлим келган кун.

* * *

Шу оддий кўз билан боқмагил, балки—
Билим кўзи билан боққил жаҳонга.

Жаҳон дарё эрур, яхши ишингдан
Кема ясаб ўтгил нари томонга.

* * *

Ўз нафсини мағлуб этолган марддир,
Гийбатлардан узоқ кетолган марддир.

Номард тепиб ўтар йиқилганларни,
Ожизлар қўлини тутолган марддир.

* * *

Ҳаёт сабоқларин этолмаса ёд
Уни ўргатолмас ҳеч қандай устод.

* * *

Жаҳоннинг шодлиги йигилса бутун,
Дўстлар дийдоридан бўлолмас устун.
Ҳар қанча бўлса ҳам оламда аччиқ,
Аччиқроқдир доно дўстдан айрилиқ.

* * *

Одамлар қалбининг чароғи билим,
Балодан сақланиш яроғи билим.

* * *

Май инсон шарафин қилар ошкор,
Яхши-ю ёмони кўрсатар дийдор.

Нокаسدан ажратар май озодани,
Жуда ҳам ажойиб хислат майда бор.

Уни қачон ичсанг, ўша дам яхши,
Айниқса гул сочиб турганда баҳор.

Баланд кўрғонларни май вайрон этиб,
Мустаҳкам сафларни қилур тору мор.

Кўп бахил кишилар майни нуш этгач,
Саховат йўлини этар ихтиёр.

* * *

Паст киши нонидан қўлимни тортдим,
Майли очлик юкин елкамга ортдим.

* * *

Қилич дами нима, ўтқир тиг нима?
Сен бу иккисининг маъносини бил.
Бири худди ажал оғзидаги тиш,
Бири ҳақгўй киши оғзидаги тил.

* * *

Тўғри йўлдан тойма, тойма, эй одам,
Эгри йўлдан борур жойинг жаҳаннам.

* * *

Сен гувоҳ: шоирлар ичра мен моҳир,
Сўзим тошни ипак қилмоққа қодир.

(Абу Абдулло Рудакий)

Ана шу мавзулар бўлдилар мазмун,
Рудакий шеърига ҳаммадан бурун.
Кейинги шоирлар унга бериб ҳақ,
Бердилар кўп ривож, юксалиш равнақ.
Рудакий, дедилар, шоирлар пири,
Шеърият отаси, тилимиз мири.

Форсий адабиётнинг асосчиси Рудакий,
Зеро шоирлар ичра ул энг соҳиру закий.
"Ҳаҳон шеъриятига бошлиқ керак бўлса гар,
Шоирларга бош бўлмоқ Рудакийга ярашар.
Шеърини санаб чиқдим: ўн уч мартаба юз минг,
Яхшироқ санаганда, эҳтимол кўпрак чиқар".

(Рашидий Самарқандий)

"Эй Рудакий шеърин камситган киши,
Бу камситмоқ жаҳлинг тақозосидир.
Шеър тушунган киши билур, жаҳонда
Рудакий шоирлар подишосидир".

(Низомий Арузий)

Ғазали Рудакийвор бўлғай гўзал,
Рудакийча ғазал ёза олмадим.
Жуда нозик хаёл билан интилиб,
Бу парда ичига йўл тополмадим.

(Унсурий)

Робиа

Робиа қисмати фожиа бўлди,
Қисмати, исмати фожиа бўлди,
Ҳалок бўлди қулин севгани учун,
Кўрсатганди ишқу муҳаббат кучин.
Унинг кўнгил мулки - ақлу фасоҳат,
Аммо ишқ дардига этолмай тоқат,
Деди: "олтин малаҳ Аюбга ёгмиш,
Менга олтин пашша мукофот эмиш".
Муҳаббат, эҳтирос васфида соҳир,
Аёллардан чиққан эди бу шоир.
Дарий тили аста топмишди камол,
Бухородан чиқиб, кўрсатиб жамол.
Офарин ёгдирди унга осмонлар,
Ёзила бошлади улкан дostonлар.
Булар орасида сўзсиз шоҳ нома,
Дostonлар дostonи эрди "Шоҳнома".

Абулқосим Фирдавсий

Уни ёзмиш Балхий Абулмуайяд,
Абу Али Балхий, Марвазий Масъуд.

"Шоҳнома" бошламиш ёш Дақийқий ҳам,
Бу ҳақда Фирдавсий сўзлари ўктам.

"Белин боғлади бир шоир навқирон,
Сўзга чечан, тили равшану равон.

"Назмга тизайин деган эрди ман..."
Тизди ҳам севинди дили анжуман.

Ногоҳ ҳужум қилди бадбуриш ажал,
Ўлим дубулгасин кийдирди бу гал.

Бахти ундан юзин ўгириб чопди,
Ғуломи қўлидан ўлимин топди.

Ғушгасп бирла Аржасп ишидан ул зот,
Минг байтли бир дoston этмишди ижод.

Во дариг, иқболи уйқуга толди,
Бошлаган номаси битмайин қолди..."

(Абулқосим Фирдавсий)

Демак, минг байтини ёзгани замон,
Қўлдан қалам тушди, тугалмай дoston.

Бу қаламни ердан Фирдавсий олди,
Дилидан орому тинчлик йўқолди.

"Жуда кўп ранж чекиб ўқидим шитоб,
Араб ва паҳлавий тилида китоб.

Бари айтилгандир, айтмоққа ҳожат,—
Бормикан, мен яна қилсам ҳикоят?

Шоҳлар ҳақидаги номадан мен ҳам
Оламда бир ёдгор қолдира олсам...

Интилса-да, ҳар сўз бунда рамз сари,
Ақл низомида ўлчанган бари...

Номага ҳаётим бахш этсам, дедим,
Уни шеърим билан нақш этсам, дедим.

Саноқсиз кишидан савол сўрадим,
Шаку шубҳаларга дилим ўрадим.

Агар умрим унча бўлмаса узоқ,
Бошқага қолурми ишим битмаёқ?!

Шаҳримда бор эди менга яқин дўст,
Ялакат мағзидек эдик, битта пўст.

Деди: "Эзгу орзу бўлибдир ҳамдам,
Яна яхшиликка қўйибсан қадам.

Келтириб берсам бир паҳлавий китоб,
Бу улуг меҳнатга берурсенми тоб.

Тилингда равонлик, ёшлик қудрати,
Баҳодиронадир шеъринг шиддати.

Бу шоҳлар китобин қайта сўзлаб кўр,
Улутлар наздида обрў излаб кўр...

Номани келтириб қўйгач ёнимга,
Буюк оташ тушди хаста жонимга...

Шоҳлар тарихига урдим қаламни,
Бу ишда унутдим буткул оламни.

Умрим етмиш бирга қўйганда қадам,
Шеърим довруғига тўлди бу олам.

Тортдим ўттиз беш йил бу ишнинг ранжин,
Умид қилиб шоҳнинг мурувват ганжин.

Лек барча умидим қилинди барбод,
Ўттиз беш заҳматин ким қилгуси ёд.

Вақтики, саксонга етганда ёшим.
Қанча заҳматларни кўрди бу бошим.

Ҳижратдан ўтганда тўртюзинчи йил,
Сўнги нуқта қўйдим бу асарга бил.

Неча тарихлардан қилдим ҳикоят,
Овозам заминга ёйилди гоят.

Мен асло ўлмасман мангу яшарман,
Айтган ҳар сўзимда қайта яшнарман.

Инсофу эътиқод кимга бўлса ёр,
Менга таҳсин айтиб, этгай бахтиёр.

Ўттиз йил ичра кўп меҳнатда қолдим,
Форсийда Ажамни тирилтиролдим.

Кўп олий қасрлар бўлурлар хароб,
Уриб қору ёмғир шамол-офтоб.

Вале шеърдан бу бинои жаҳон,
Уни дарз қилолмас шамолу бўрон,
Сухан тухмин экдим чекиб меҳнатим,
Мен ўлмама асрлар яшайдир отим!
Кимнинг ақли бошда, эс-ҳуши бутун,
Мендан сўнг номимга ўқир офарин.

(Абулқосим Фирдавсий)

Бу майдонда Фирдавсий ул гурд эрур,
Ки гар келса Рустам, жавобин берур.
Деди ўз тили бирла ул кони ганж,
Ки сий сол бурдам ба "Шаҳнома" ранж.
Ул ўтмиш шоири Тус сўзамоли,
Келиндек безанмиш сўзин жамоли.
Рақам қилди фархунда "Шаҳнома"йе,
Ки синди жавобинда ҳар хомайе.
Мусаллам дурур зоҳиран ул иши,
Ки маъразга келмайдур ҳар киши.

(Алишер Навоий)

Бахтиёр Фирдавсий руҳига доим,
Офарин ёгилсин, тинмасин сано.
У бизга устоду биз шогирд эмас,
Биз унга бандамиз, ул эрса Худо.

(Авҳадиддин Анварий)

Не хуш сўзлар демиш Фирдавсий покзод,
Унинг покиза қабри бўлсин обод.

(Саъдий Шерозий)

Сўз даҳолари Фет, Ҳўте ва Пушкин
Фирдавсий шайхига ўқир офарин.
Шеърят чанмаси "Шоҳнома" асли,
Ундан илҳомланар шоирлар насли.
Хайём тўрғликларин садоси ундан,
Низомий "Хамса"син адоси ундан.
Фирдавсий Фарзанди - Фарҳоду Рустам,
Жигарбаддир Хусрав, Навоийга ҳам.
Элнинг тафаккури, ақли, номуси,
"Шоҳнома"да жам ул ҳикмат қомуси.

"Шоҳасулулма" ақиқатларидан

Занжирнинг охирги халқаси Нисон

У — калит, бандларни очади осон.

Ақл йўл кўрсатиб дилни этар шод,

Ҳар икки оламда ақлли обод.

Ақлдан гамгинлик, подлик ўқтамлик,

Ақлдан борлигу йўқлигу камлик.

Ким ақл йўлидан юрса, ул киши

Ҳеч маҳал бўлмагай ёмонлик иши.

Тилингни сўзлашга соз, муҳайё қил,

Тилингни ўқ қилу ақлни ё қил.

Билимдон жонини парвариплар, боқ,

Ақл йўл кўрсатар, ким солса қулоқ.

Ақл подшодир, забон наҳлавон,

Истасани қийналмай қилурсан равон.

Ҳаракат қил, ҳаракат, бўлма суеткор,

Жаҳонда ўзга йўқ ҳеч парвардигор.

Улутлик гапда эрмас бондин оёқ,

Ёрти иш ҳам юзта гапдан яхшироқ.

Меҳнат тагидадир, эй оқил, ҳар ганж,

Ганж топмас ҳеч кимса тортмас эрса ранж.

Ҳаётда қайралиб эзилган киши,
Устодликка лойиқ, билим ҳар иши.

Ҳунар бирла ақлнинг бириккан ҳамон,
Ҳар иш бу жаҳонда юришгай равон.

Тақдир ёмонликни кўрганда раво,
Сабоқ ол ундан ҳам тона ол зиё.

Ҳар илмдан эшитсанг бир сўз,
Ўрганг уни кеча-ю кундуз.

Тажрибали ит барсни тутиб ер,
Қочар тулқидан жанг кўрмаган шер.

Шубҳа йўқ илмдан тирикдир инсон,
Машаққат меҳнатни енгади осон.

Билим яхши деди, унга пир бир кун,
Билимли оламда ҳаммадан устун.

Билим бирла бўлур одамда иймон,
Билим-ла девни ҳам боғламоқ осон.

Гавҳар ҳам ҳунарсиз беқиммату суёт,
Билим бирла бўлгай чаққону дуруёт.

Қудратлидир кимки бўлса билимдон,
Билимдан кексалар дили навқирон.

Кўз кўрмаган, қулоқ туймаганини то
Одам илм билан қилади барно.

Илмдан кишига иззат, обрў ҳам,
Илмсиз ҳеч ерга қўймагил қадам.

Нодондан нолийди ҳатто тоғу тош,
Нодонга ҳеч шукуҳ бўлмайди йўлдош.

Балчиқдан хорроқдир оламда нодон,
Бирор яхшиликка лойиқмас, инон.

Нодонликдан ёмонлик келади фақат,
Нодонга ёндошма, босмасин гафмат.

Элчи ботир, полвон бўлмоғи лозим.
Дадил сўз, билимдон бўлмоғи лозим.

Ҳар кимки, душманга кўрсатур тавон,
Ҳаётида ўтар қашшоқ, нотаваон.

Ишга ярамайди лашкар қораси,
Мингдан яхши битта жангчи сараси.

Тирик қолиб, ганим бўлгандан шодон,
Шараф билан ўлиш яхшироқ чандон.

Гар бирав меҳрини бўлдинг қозонмоқ,
Яхши ёмонлигин аввал синаб боқ.

Икки дўст тураркан елкама-елка,
Тоғларни ҳам осон айлайди тилка.

Жонинг душмани гар бўлса доно,
Беақл дўстдан ул душман аъло.

Ҳар кимнинг ўз номи, шон, орзуси бор,
Жангдан сулҳ афзалроқ келади минг бор.

Кел, жаҳонни топширмайлик ёмонга,
Бурайлик барчани яхши томонга.

Яхши ҳам, ёмон ҳам қолмас, пойдор,
Яхшиси, яхши иш қолсин ёдгор.

Ёмонлик ўрасан, эсанг ёмонлик,
Бирар кун кўрмайсан шодлик, омонлик.

Бадномликдан сақла ўзингни мудом,
Душбод тилакка етолмас бадном.

Кимки, тиг кўгарса бирар жонига,
Замон ташна бўлур унинг қонига.

Ёмонликка ёмонликдир мукофот,
Шудир доду ҳаққоният, адолат.

Дона торгган чумолига берма озор,
Жон шириндир, ўшанда ҳам ширин жон бор.

Ёмонлик қиларкан душман ёки дўст,
Яхши-ю ёмонга адолат дуруст.

Қайда равшан бўлса тўғрилиқ нури,
Эгрилик сўнади, қурийди шўри.

Қудратли ишонда доимо ростлик,
Заифликдан эрур ёлғону костлик.

Дўстликка ярамас ёлғончи одам,
Шунингдек эгри дил, попок киши ҳам.

Бизлар бир ўткинчи, жаҳон барқарор,
Одамдан фақат сўз қолур ёдгор.

Кимки, қисқа сўзда дейди кўп маъно,
Равошлик бобида ул киши аъло.

Кимда беҳуда сўз гар бўлса бисёр,
Ул нутқ мажлисида доим бўлур хор.

Ақл ҳам суҳабда кўрсатур жамол,
Аммо кўрганидан қилар қилу қол.

Фақат нухта сўзни юритмоқ керак,
Нухта сўз ҳеч қачон эскирмас демак.

Ҳар ишда яхшидир юмшоқ сўзласанг,
Яхшимас бошидан жанжал кўзласанг.

Агар кимнинг тили сўзласа юмшоқ,
Қўвол сўзни асло эшитмас қулоқ.

Кимки, кўн сўзлайди бе шарму ҳас,
Тошласмас иззату обрў эл аро.

Сўзидаким билим бўлмаса андак,
Индамай ўлтириш энг яхши безак.

Айтмаган сўз дилда гавҳари ноёб,
Тош қобиқ ичида олмосдир беоб.

Донолар сўзига қулоқ илмасанг,
Энг нодон сендирсан, билтил, билмасанг.

Сўзга лабини очса ақлли инсон,
Хўп ўйлаб қулоққа қуйиб ол шул он.

Панду насиҳатдан ким ўгирди юз,
Заҳмати минг бўлур, пушаймони юз.

Шошмоқлик, ёмонлик, Ахриман иши.
Бу ишдан охири пушаймон киши.

Эҳтиёжсиз талаб этма кўп неъмат,
Йуду тез келтирар раижу фалокат.
Донм дардманоддир таъмагир кўнгил,
Қўлиндан келса ҳеч таъма қилмагил.
Кимки, ўз нафсига бўлибди баида,
Ҳеч кимсадан олқин олмас оламда.
Кашига яхшилиқ қил, берма озор,
Фақат шу йўл тутган мардону ҳушёр.
Донеманд сўйлари эсимда ҳамон:
"Заниф ёвни писанд қилмаслик ёмон".
Ақллилар айтур: "Бир уйда қачон,
Кўшфармондор бўлса ишлар саргардон".
Дардини табибдан беркитган инсон,
Кўзидан ёш эмас, охир оқар қон.
Оловни ўчиргил бошланган замон,
Зўрайса ёнар ўги бирла жаҳон.
Кўтганга оралаб кирганда бўри,
Соқчи ит ухласа, барчанинг шўри.
Ўзининг айбини билганда одам,
Бонизалар айбини сўзламасди ҳам.
Ўнгитда бўлса ҳам ақл гавҳари,
Таярибасиз жило бермас ҳунари.
Ким оталар пандин айласа гэр ёд,
Чархи гардул этар ҳаётин обод.

(Фирдавсий)

«Шоҳнома» маҳорат, ҳикматдир, ҳикмат,
Шуниги учун тонмиш минг йиллик шуҳрат.

Халқ элик фикрини етказиб бахтга,
Форсий-дарийни ҳам ўтказди тахтга.

Кундан-кунга гуллаб яшнар эди соз,
Қироатхоналар гавжум қишу ёз.

Кутубхоналарда ўн минглаб китоб,
Бу хазиналарда маърифат, одоб.

Буларда Юнон, Ҳинд, Хитой илми жам,
Улут аجدодларнинг йиққан билми ҳам.

Гуллаб яшнаганди илму маърифат,
Ҷаҳон илм маркази шу ерда фақат.

Беруний, Хоразмий ҳамда Форобий,
Қомусий олимлар, Аҳмад Фарғоний.

Нилни жиловлаган буюк муҳаддис,
Юлдузлар жадвалини этганди татъис.

Қандай даражада ҳар битга юлдуз,
Ал-Фарғоний аниқ кўрарди сўзсиз.

Шу давр ўтди ҳадис билимдонлари,
Чин ҳадис илмининг осимонлари.

Дин илмин гуллаиб олим Бухорий
Муҳаддислик илмин этмишди жорий.

Муҳаммад Бухорий, Исо Термизий -
Юрган йўлларида Пайгамбар изи.

Муборак ҳадислар шулардан мерос,
Оқил бўлсанг, ҳар дам унга қулоқ ос.

Уримиш - зулумот, чирोगи улар,
Зулумотдан чиқиш яроги улар.

Бухорий, Термизий оламга машхур,
Муборак ҳадисдан нурланди шуур.

Дуадҳои шарифлар

Дилда бирор шубҳа гар бўлса пайдо,
Дарҳол уни тарк қил, бўлгил мосуво.

Мақтанчоқ мақтанса: уним-буним бор,
Менга асло ёқмас ундайин беор.

Ҳаркимки, ҳаётда оқил, тежамкор,
Қаниноқлик нелигин билмайди зинҳор.

Ким гуноҳ ишидан қилса пушаймон,
Оллоҳ мағфиратин қозонар шул он.

Фаҳш ҳар нарсани эгади горат,
Ҳаё ҳар нарсага бахш этар зийнат.

Қай ишқи, уятдир одамлар аро,
Уни қилма, ёлғиз қолсанг ҳам асло.

Ҳар бир дард давосин яратмиш олло,
Фақат кекеаликка даво йўқ асло.

Таматдан сўйласа олимлар тили,
Ҳикमतдан бўш қолур уларнинг дили.

Хар ким сафар қилса, соғлом бўлади,
Ризқу насибага ҳамдам бўлади.

Хар ким дўст фетълига кетар мослашиб,
Демак, дўст тутингин хўнам ўйлашиб.

Мулойимлик ақлу ҳикмат бошидир,
Дунёнинг хоҳ кекса, хоҳи ёшидир.

Қабристонни бот-бот айланг зиёрат,
Шунда ташаффу ва тўғри ойдир.

Яхшиликка йўлиб ким қилса хитоб,
Бажарувчи бирлаи бир бўлур савоб.

Муфғийларинг фатво берганида ҳам,
Ўз виждонинг билан иш қил, эй одам.

Бағри кенг ва сахий бўлинг одамга,
Сизга ҳам шундай иш келур ёрдамга.

Бир нарсаи қаттиқ севиб қолсанг, гар,
Ажабмас кўз кўру қулоқ бўлса кар.

Яхшилик гумонин қилингиз одат,
У тендир қилсангиз яхши ибодат.

Хар бир мусулмонда Оллоҳ ҳаққи шу:
Ҳақлада бир бор тусулга қуй сув.

Дилингизга таниш туюлган сўним,
Менинг ҳадисимдир, айтганмен ўзим.

Аччиқ сабур болни бузгандек чунон,
Ҳасад ҳам имонни қилади вайрон.

Бирини ҳомушлиқдир, ўнтадир ҳикмат.
Тўққизини хилватдир, хилватдир, хилват.

Бузиб қўйишлик бор ичган қасамни,
Надомат қучгайдир унда одамни.

Кимнинг тил, қўлидан бирорта инсон,
Ҳеч озор топмаса, шу чин мусулмон.

Кимнинг одамларга фойдаси кўпдир,
Одамлар ичида шул кини хўпдир.

Чин ҳурмат бобида хола ҳам азал,
Баробардир она билан ҳар маҳал.

Оллоҳдан кўрқинчидир ҳикматнинг боши,
Буни унутмасин, эл кекса-ёши.

Тилин тузук тугган одамга албат,
Оллоҳи таоло кўрсатур шафқат.

Кини золимлигин билиб у билан --
Юрсанг, дин-исломдан чиқиб қоласан.

Одамларга шафқат қилмаган инсон,
Беҳинг-жаннат бетин кўрмас ҳеч қачон.

Ота рози бўлса, рози Худо ҳам,
Унинг қазабида Худо жаҳли жам.

Ким одамлар ичра беҳаё, гадюр,
Худо олдида ҳам уятсиз, беор.

Мўмин мўминининг кўзгуси аниқ,
Мўмин мўминининг дўстидир ёниқ.

Бехос келган ўлим мўминга раҳмат,
Фосиқу фожирга ҳасратдир, ҳасрат.

Маслаҳат сўрашса, сен омонатдор,
Тўғри маслаҳат бер ҳамда маъмулдор.

Мўминнинг йўқотган мулкидир ҳикмат,
Ўзлашгирсин қайдан топса бе миннат.

Кучлимас барчани йиқитолган зот,
Кучлидир газабин босолса, бот-бот.

Рўза фақат тийилиш эмас ошқатдан,
У тийилиш ёмон сўз-ҳақоратдан.

Мендан эмас ким, тақимчи, фолбин,
Мен ҳам унданмас, ким бўлса чиркин.

Васиятга арзир мулкни мусулмон,
Васиятномасин ёздирсин шул он.

Ўздак чиқармоқ - илм заволи,
Рағбатсизлардан тугингиз холи.

*(Ҳадислар Абдулазиз Мансур
таржималари асосида
шеърга солинди)*

Шеър Сирно

Тиббиёт илмининг султони Сино,
Аслида у барча илмга ошно.

Қомусий олимдар ул мўъжизакор,
Шеърийт бобида ҳам зўр иқтидор.

Тибб илмидан ёзмиш беш шеърий китоб,
Ҳар бири тиббиёт кўкида офтоб.

Рубойилари ҳам шеърийт жони,
Гушуриб туради юрагин қони.

Шеър Сирно шеърнамуналари

Ўздак тарбияси зикрида

Онасининг қоринидаёқ гўдакни қил эҳтиёт,
Унга бирор офат етмай, тугилсин у барҳаёт.

Хомилалдор ошқозонини посбон бўлиб сақлагил,
Иштиҳаси бузилмасин, овқатларин бер сархил.

Она қони тоза бўлсин, овқатига бўл сергак,
Тоқим ўшал тоза қондан озуқа олсин гўдак.

Эҳтиёт қил қўрқиндану бақирин, ҳаяжондан,
Булар бари болага ҳам етинар, ўтар жондан.

Чақалоқни чўмилтириб, сўнг йўртгакка жойлагил,
Бадаинин юмшатувчи ёғлар билан мойлагил.

Кўй эмизма ошқозони ортиқ тўлиб кетмасин,
Оч ҳам қўйма, ёш танага бундан зарар етмасин.
Муомаланг юмшоқ бўлсин, доим бўлгин меҳрибон,
Мўқуда ҳам чўчимасин, ором олсин мурғак жон.
Беланчаги юмшоқ бўлсин, қоронгилаб қўй уни,
Ҳўқоқликда ёруғликдан айирмагил ҳар куни.
Кўзларини ранга ўргат, кундуз кўрсин ҳар хил ранг,
Кечалари осмон юддуз, ойга боқсин у бачанг.
Овоз билан эркалатиб, сўзга ўргат бирма-бир,
Ул ҳам ширин сўз бўлини, тазлиминдандир ахир.
Гоҳи-гоҳи бол ялатгил, таглайига сурт асал,
Гўдакка куч-қувват берар, уни енголмас касал.
Бу асалга мия ўти сувидан қўш, бўл омон,
Бурув битса, шу таркидан томизиб тур ҳар замон.
Сезгисин ҳам, товушин ҳам яхшилайди бу даво,
Нафаслари равон бўлиб очилади аввало.

Овқатлар зикрида

Бир овқатинг ҳазм бўлмай, яна овқат демагил,
Ўқтиёт бўл, касал бўлиб, сўнг пушаймон емагил.
Кеча-кундуз энг камида бир бора егил таом,
Баданларинг озуқига шул ҳам етар, вассалом.
Ҳар қўл есанг, икки бор е, икки кунда уч бора,
Бу ўртача смак демак, яшамакка ҳўн чора.

Овқат ейиш вақти ноҳима, эринмагил чайнашдан,
Шунда ҳазми осон бўлур, озор топмас чой. ондан.

Ҳар смакким чайналмоғи огир келса тишинга,
Унинг ҳазми қийин бўлур, сабаб сусайишинга.

Нимаики, кўнглинг тусар, ундан юзинг ўғирма.
Чунки одат қувват эрур, ҳазмидан ҳеч қайгурма.

Сенда бўлса ёмон одат, ҳушёрлик-ла кузатгил.
Аста-секин кураша бор, охир уни тузатгил.

Рутубатли овқат бўлса, қуругига қўш уни,
Ширинлиги пордон билан истеъмол қил ҳар куни.

Семиз, ёғлиқ гўнги ҳазмидан қўрқар эсанг бир бало.
Туз ва ўтгир нарса билан юмшат уни аввало.

Овқат егач, баданингда ҳаракатдан сўнгги дам,
Қорин бўшаб, очган ҳамон қўзғалур иштаҳа ҳам.

Истироҳат вақтин таппа ҳам шабода салқин жой,
Овқат учун салқинроқ дам бўлса кетар ону чой.

Ёзда овқат оз ейилсин ҳамда бўйсин енгил у,
Ёски гўнгу гализ таом ўрнига сут, кўкат, сув.

Ҳаракат ва сокинлик зикрида

Ҳар жиемоний ҳаракат, ё чаққон ё мўътадил,
Мўътадилга аксари бермоқ керакдир кўнги.

Зероким ул гавдаларга мўътадиллик бахш этар.
Ҳам бадандан не чиқинди, не захар бўлса кетар.

Таом ҳазми яна овқат иштаҳаси—ҳаракат,
Еш танага ўсиш, имкон ҳаракатда баракат.

Ҳаракат ҳам меъёридан олиб кетса чарчатар,
Фақат тана эмас, балки руҳга хоргинлик етар.

Нотабиий ҳаракатга беради у алаҳга,
Рутубатдан халос этиб, азият берад танга.

Оғриқ билан жисмларга у келтирар заифлик,
Қаримаган танга берад касаллиғу маюблик.

Ҳаракатсиз роҳат қилсанг, бўлма ундан ҳеч мағрур,
Чунки унда фойда камдир, зарарлидир у қургур.

Ором агар ортиқчадир жисм тўлар хилт билан,
У ёмон хилт тану руҳга зарар берад дафъатан.

ЭҶУБОШТАММАҶУ

Май мастга душману хушёрга ёрдир.

Ози тарёк, кўни бир захри мордир.

Кўн бўлса зарари оз эмас унинг,

Оз бўлса, унда кўн манфаат бордир.

Ўзи доно билган бу уч-тўрт подон,

Эшак табиатин қилур намоён.

Булар суҳбатида сен ҳам эшак бўл,

Бўлмаса "кофир" деб қилишар эълон.

Қаро ер қатъидан то авжи Зухал -

Коинот мушкулун барин қилдим ҳал.

Кўн мушкул тугунни англадим, ечдим,

Ечилмай қолгани биргина ажал.

Эй кошки, билолсам мен қандай инсон:
Оламда не излаб бунча саргардон.
Кераклигим бўлса, яшасам хандон,
Бўлмаса минг кўздан ёш тўксам нолон.

Дил бу чўл ичинда қанча чопмади,
Қирққа бўлинди-ю бир қил топмади.
Кўнглимда минг қуёш нур сочди, лекин—
Камолга заррача ҳам йўл топмади.

Дўстим душманамга бўлибди меҳмон,
Энди ўлтирмайман у билан бир он.
Парҳез қил шакардан заҳари бўлса,
Пашшадан қоч, қўниш жойи гар илон.

Гоҳи бода ичсам хомликдан нишон,
Пайдарпай ичсам бадномликдан нишон.
Майни шоҳ ё ринду доно бўлсанг ич,
Бўлмаса душманга мақсаду нишон.

Яхшидир кетмасдан ушбу жаҳондан,
Ақлинг халос бўлса ҳар пушаймондан.
Эрта қўлдан келганин қилмоқдан ожиз
Қоласан, фойдали бу кун имкондан.

Ҳеч бир гап қолмади маълум бўлмаган,
Жуда оз сир қолди мафҳум бўлмаган.
Билимим ҳақида чуқур ўйласам,
Билдимки, ҳеч нарса маълум бўлмаган.

Дилда пинҳон йиги, куламиз гулдек,
Бир дамгина ҳаёт қиламиз гулдек.
Ўзимизни гулдек ўртага ташлаб,
Сочилмоқни бахт деб биламиз гулдек.

Эй қудрат эгаси, беқиёс қудрат,
Биани қўрқитасан, солиб уқубат.
Биласанку бизда йўқдир ихтиёр,
Ожизмиз, авфингга муҳтож, бетоқат.

Умринг кўпи билан бир-икки нафас,
Нафас эса кичик бир шамолу сас.
Шамолга таянмиш умринг биноси,
Мустаҳкам иморат елга таянмас.

(Абу Али ибн Сино)

Тасаввуф

Шу давр авж олди тасаввуф гули,
Шоирлар дилини босди гулгули.

Абдуллоҳ Ансорий ва Аҳмади Жом,
Илоҳий ишқ дардин қилдилар инъом.

Улар сабоқ берди илоҳий ишқдан,
Мажозий ишқни ҳам айладилар фан.

Шариат йўлидан ҳам маърифатдан,
Ҳақиқат, фанодан ва тариқатдан.

"Амал эмас рўза, намоз ҳам закот,
Амал - бу ҳар киши топса камолот",—

(Ҳадисдан)

Деган сўфий шайхлар чархлаб сўзини,
Инсон камолига бурди юзини.

"Бир киши яшаса икки кун бир хил,
Ундай ҳаёт тарзин номақбул билгил".

"Бугун гар интилса камолот сари,
Ҳеч бекор кетмагай умрининг бари".

Ҳаммасидан мақсад инсон камоли,
Барқ уриб яшнаса инсон жамоли.

Зеро Инсон дили - Худо макони,
Инсон дилин овлаш - савобнинг кони.

"Бировга мусаллам тариқи тасаввуф,
Ки зотида мавжуд эмасгур тахаллуф.
Тасаввуф ризо аҳлидин яхши ахлоқ,
Эрур истилоҳоти зебу такаллуф.

Тасаввуф эмас зуҳду тақвою тоат -
Ки, анда риё йўл топар бетаваққуф.

Эрур маҳз тақвою, лекин риёсиз,
Убудияти сарфу айни талаттуф.

Не эл қавлу феълига андин таадди,
Не ҳақ амру наҳйига андин тасарруф.

Ўзи ӯйла беихтиёр англабонким,
Не қолиб тараддуд анга, не таассуф,

Қилиб ҳақ вужудида маҳв ўз вужудин,
Навоий, мунӣ бил тариқи тасаввуф".

(Алишер Навоий)

Ўзбек тилидаги шеърларнинг тарихи

Сенингсиз бўстон гул яратмас, ё раб,
Очилиб, атрин ҳам таратмас, ё раб!
Дилим ҳуни билан юзин ювмайин,
Сенингсиз кулкута очилмас ҳеч лаб.

Рўмолим бошда-ю қаддимда кўйлак,
Этай ноз, лол қолсин бу чархи фалак.
Денгиз-дарёларни кезай сар-басар,
Қупқуруқ қўлларим хўллайин андак.

Тани меҳнаткашим бордир, Худойим,
Дили ҳасраткашим бордир, Худойим.
Ғариблик дардию йўқлик ўтидан
Юракда оташим бордир, Худойим.

Қаро тун, тошлоқ жой, мен эса гирт маст
Косам тушди қўлимдан, топмади шикаст.
Асровчининг ўзи асраса не бок,
Йўқса минглаб коса бунда хору паст.

Менинг дардимга дармон дўстларимдан,
Ҳамиша васлу ҳижрон дўстларимдан.
Агар қассоб келиб пўстгимни шилса,
Ҳамоно ажрамас жон дўстларимдан.

Азизим, кўзларим бўлсин саройинг,
Кўзим милкида доим ҳоки пойинг.
Қадам босганингда қўрқамен бехос -
Киприкдан бўлмасин озурда пойинг.

Сўраб кўр ул нигори дилфирибдан,
Ўгирма юз, дегил дўсту ҳабибдан.
Ўтиб кетган унинг боғу баҳори,
Нечун олмас хабар ушбу гарибдан.

Бир нарсага чопар бу шум нафсимиз,
Чумоли еми-чун бўлайлик семиз.
Бандалик шартлари недур, билмадим,
Жаҳон майдонида саргардонлар биз.

Кўрдим бир богбонни кўн нолон бу чўлда,
Лола экар эрди, кўзда қон бу чўлда.
Экиб юрар экан, дер эди: "эй аттанг,
Экканларинг қолур байталмон, бу чўлда".

Бир шери мард эрдим, бебок паҳлавон,
Менга қасд айлади ажал ногаҳон.
Менга дуч келолмас эрди ҳатто шер,
Азроил дастида бўлдим нотавон.

Баҳор гул очдию ўтди ўшал дам,
Шундай суръат билан ўтди ёшлик ҳам.
Қабристон гуллади, очилди лола,
Қайга қўйган бўлса жононлар қадам.

Агар дилим дилбар, дилбар қаёндир,
Дилбарим дил бўлса, дилга не номдир?
Дил билан дилбарим арқоғу ўриш,
Дил қайда, дилбарга нима макондир?

Дилу дийдам ишидан оху фарёд,
Бири кўрган, бири айлар ани ёд.

Пўлат ханжар ясаб ўткир тигини
Уриб кўзга, дилимни айлай озод.
Баданда жон борин билмаганлар шод,
Жонга жонон борин билмаганлар шод.
Жононлар дардида ёниб туну кун,
Висол - дармон борин билмаганлар шод.

Хушдир ким билмаса ўз ҳолини ҳам,
Билмаса нур нима, қуруқлик ё нам.
Масжиду бутхона, каъбаю черков
Бари унга бўшлиқ, бўлмаса санам.

Богбонлар, гул экманг, қурисин гулшан,
Лола бегини ҳам кўрмасин чаман.
Гулда аҳду вафо шу бўлар экан,
Илдиздан қуритинг, экингиз тикан.

Кеча тун гулзорни айлабман маскан,
Ухлабман, бағримга қадалмиш тикан.
Гулни севганимдан хасадчи богбон,
Орамизда тикан ўстирган экан.

Шод - кимнинг бошига тушди савдойинг,
Ҳар дам боши бўлса гар ҳоки пойинг.
Дилимда кимларнинг таманноси йўқ,
Аммо тўри ҳоли, у сенинг жойинг.

Яратмишлар мени бесар ва сомон,
Яратмишлар паришону паришон.
Паришонлар ётибдир ер ичинда,
Яратмишлар шу тупроқдан мени, жон.

Мен ул риндманки, номимдир қаландар,
На хоҷумон, на уй кўрдим, на лангар.
Кўчанг кездим, чиғиб қолсанг мабодо,
Фидо этмоққа бошимни муқаррар.

Гул ўстирдим бериб хўп печу тобин,
Кўзим ёши-ла бердим сув серобин.
Худо даргоҳида нечук раводир,
Гулимнинг ўзгалар олса гулобин.

Не хуш кундурки, қабри бўлса хўб танг,
Бошим остида ёстиқ хоку харсанг.
Оёғим қиблада, жоним биёбон,
Танам қурту илон бирла этар жанг.

Худовандо, мен кўп безор бу дилдан,
Кеча-кундуз этар озор бу дилдан.
Кеча-кундуз сенга нола қилурман:
«Ўзинг олгилки, мен абгор бу дилдан».

Магар қоплон, фалангсан, эй дил, эй дил,
Менингла шери жангсан, эй дил, эй дил.
Кўлимдан келса қонингни тўкардим,
Кўрардим қайси рангсан, эй дил, эй дил.

Идинга жо бўлган уммонман, уммон,
Ҳарф устида нуқта, маънога макон.
Алиф сиймо келар минг йилда бир бор,
Минг йилда бир келган Инсонман, Инсон.

Кел эй, биз ҳам бўлайлик Лайли-Мажнун,
Этайлик дийдамиз ёшини Жайхун.

Эсиз кетмиш Фаридину, ажабмас,
Адолат бирла бўлсак биз Фаридун.
Қўлимга тушса эрди чархи гардун,
Деярдим: "Ишларингда борми мазмун?
Ато этдинг бировга нози неъмат,
Биров зор арпа нонига, жигар хун".
Гул экдим тоғ таги сайланма жойга,
Сутордим кўз ёшим айланди сойга.
Етишган чоғида ҳидламак пайти,
Шамол олди бўйин, иш қолди войга.
Мен ул шамменки, кўз ёшим оловдир,
Ёнар тан, шуласи бошда яловдир.
Ҳама кунлар ҳама тунлар шу бўлгай,
Куним шундан, туним шундан синовдир.
Муҳаббатсиз кўнгил ўлмоғи маъқул,
Кимки бедард—хазон бўлмоғи маъқул.
Муҳаббат йўлида собит эмас тан,
Куйиб ўтда гули сўлмоғи маъқул.
Бу дунё дастурхон, меҳмони одам,
Бу кун лола очилмиш, умри бир дам.
Чуқур бор қоп-қоронғи номидир гўр,
Бўлур охир ўшанда хотиринг жам.
Дили дардсиз кишидан мурда яхши,
У кўнгилдан дили пажмурда яхши.
Саҳар булбул қўниб гул шохда дер:
"Муҳаббатсиз кишидан мурда яхши!"

Агар заррин кўлоҳсан, оқибат ҳеч,
Агар оламга шоҳсан, оқибат ҳеч.
Агар муҳри Сулаймон бармогингда,
Ниҳоят ҳоки роҳсан, оқибат ҳеч.

Шермисан, йўлбарсеми, қулон ё қошлон,
Охир борар жойинг ўшал гўристон.
Уйда тапап зар тўкин дастурхон,
Илопу чаёну қумиреқа меҳмон.

Гўристон кез, ундан ол ибрат,
Кўр фақир у бойда не ҳолат.
Кафансиз йўқ бирар камбағал,
Ортиқ ҳам олмабди бирор бадавлат.

Саҳар кездим гўристон, келди бир сас,
Фигону оҳу афғон қилди лоҳас.
Бари шўрини ва афсуе бирла дерди:
"Бу дупё, яхшилар бир хасча турмас."

Кел, эй дўст дилни оламдан узайлик.
Кўнглини андуҳу гамдан узайлик.
Чидам бирла экиб тухми муҳаббат,
Ҳаҳолату жаҳаннамдан узайлик.

(Бобо Тоҳир)

Ғазнавий шoirлар

Ғазнавийлар даври шеърятга бой
Унсурий, Фаррухий ундан олмиш жой.

Бу мактабдан эди Манучехрий ҳам,
Ҳозиргача яшар шеърый сеҳри ҳам.

Кўп жолибдир унинг мусамматлари,
Ва шеърятдаги ишқ ҳикматлари.

Пайдар-най қасида этганди ривож,
Феодал саройда бошқа йўқ илож.

Қасида шакли кўп парвойи бўлди,
Феодал саройнинг карнойи бўлди.

Қасида устози бўлди шоирлар,
Унсурий, Анварий каби соҳирлар.

"Шеърят бобида паямбар учта,
Ҳарчандки "ло набию баъдий"

Достону қасида-ю газалда:
Фирдавси-ю, Анвари-ю Саъдий".

Хоразм шоири Рашид Ватвот
Шоҳ мактубларига боғламиш қанот.

Шоирлик, носирлик унда жам эди,
Расойил санъати мужассам эди.

Абул Фараж Руний, Маъсуд Саъд Салмон,
Уларнинг ватани эрди Ҳиндустон.

Ҳиндустонда экиш форсий шеър гулин,
Унда очган эрди форсий шеър йўлин.

Уни саккиз йил қилдилар зиндон,
Ҳижрон азобида юрак-бағри қон.

Ёзган ўн шеърлари бўлди хибсия,
Дўстларига ёзди унда марсия.

Яна ҳаяжонда тўлиб ва тошиб,
Ёзди рубоийлар, ёзди шаҳрошуб.

Ундан бизга етиб келмиш бир девон,
Ўнбеш ярим минг байт бу шеърый карвон.

Нозикфаҳм шоир Фарёбий Захир,
Девони ҳақида дедилар ахир:

"Девони Захири Фарёбий,
Дар Макка бидуз, агар биёби".

(Фарёбий девонин Маккадан топсанг,
Ҳеч айб эмасдир ўтирлаб кетсанг).

Салжуълар даврининг шоири Қатрон
Абул Фараж Руний, Масъуд Саъд Салмон.

Озар ерларида Қатрон Табризий,
Фалакий Шервоний, Асадий Тусий.

Асадий тузди форс тили лугатин,
Абадий қолдириб илми шухратин.

Мупозара жанрин қўйди тамалин,
Аввалгиси эрди "Осмону Замин,"

Сўнг, "Кеча ва кундуз", "Найза ва камон",
Яна бири эрди "Кофир - мусулмон".

Яна "Гершаспнома" унинг ижоди,
"Шоҳнома"га пайрав - кўнгил ободи.

Ундан сўнг ёзилмиш қанча татаббу,
Устод Фирдавсийга айлаб тавозу.

Муваддиъий

Фирдавсийдан сўнг ҳам абадулаём,
"Шоҳнома" навислик кўн этди давом.

"Баҳманнома", "Бонугўшсннома"лар,
"Борзунома" Сому "Гершаспнома"лар.

Муиззий, Анварий, Азрақий, Розий,
Шеър мухлислари улардан рози.

Хоразм шоири Рашиди Ватвот,
Шоҳ мактубларига боғламиш қанот.

Шоирлик, носирлик унда жам эди,
Расойил санъати мужассам эди.

Бурхоний, Ломейй ва Адиб Собир,
Меҳситий рубоий бобида соҳир.

Меҳситий рубоийларидан

Ҳурматинг билмадинг, эё турк ўғлони,
Қучоққа олмадинг мени бир они.

Агар мен қулингга қиё боқмасанг,
Тирқирар кўзимдан жигарим қони.

Эй айёр, дилимда доимий тугён,
Гаминг тухум қўйиб, кўпаяр ҳамон.
Сочларинг туфайли дилим паришон,
Маълумку, илондан тутилар илон.

Сўфизода, юзинг лоладан тоза,
Қирговул қонидан олмиш ранг - гоза.
Мезанада кўриб хуш қоматингни,
Богда сарв қаддини эгди намоза.

Кафшини безатар зебо кафшдўз,
Ҳар он лабга олиб, ул қоши қундуз.
Шакардек лабидан чиққан кафшлар,
Осмон қуёшига тож бўлар кундуз.

Қассоб тери шилар, тишида пичоқ,
Маржон қимматини олади шу чоқ.
Пичогин қўлида ўйнатиб туриб,
Унинг олар жони тоқмас, қўшалоқ.

Дурадгор бола лабида ҳанда,
Юзлари қуёшдек, иссиқ, тобанда.
Тешасидан учиб чиққан пайраҳа,
Жоним олмоқни ҳеч қилмайди канда.

Кела қол ҳужрамга дея шоширдим,
Эшик, ойналарга парда туширдим.
Май бирла кабобим мазасини кўр,
Уларни кўздану дилдан пиширдим.

Қум эловчи ишқи юзим этмиш зард,
Ҳеч кимга маълуммас ичимдаги дард.

Севгилим қум элаб қидирса олтин,
Мен уни қидирдим зарни этиб гард.

Қассобим гамида қайнаб тошаман,
Пичоқ устихонга бормай шошаман.
Ўлдирач, майдалаб сотар жонлиқни,
Мен эса сотмайман, қирлар ошаман.

Тақачининг ўгли, қўлида ўроқ,
Отни тақалай деб, эгилди шу чоқ.
От тўғига ой ўрнатар офтоб,
Мендан ўзга ҳеч ким кўрмади, бироқ.

Бўзчи ўглини деб, бу жоним хаста,
Икки зулфи тори белига баста.
Шона урар эди ўриш-арқоққа,
Билмаски, зор жоним унга пайваста.

Толим-толим сочинг бир томон сургил,
Кейинга қолдирма, шул замон сургил.
Ишқинг ўти тушса бир томон аёл, —
Бир томон эркаклар куйишин кўргил.

Кеча хуш йигитни кўрдим бог аро,
Лоф урсанг хуснидан лоф ур, аввало.
Дилимга игнача этмади шафқат,
Юрагим дудидан ҳаммаёқ қаро.

Мутгасил оқади кўз ёшларим қон, —
Сени деб, эй меҳру вафоси ёлгон.
Шашқатор кўз ёшим ҳурмат қил, зеро
Дилим каъбасидан чиқар бу карвон.

Бул гўдак олдида қассоб бир хўкиз,
Ҳар лаҳза қон тўкар, ашаддий хунрез.
Мендеклар наздида қаёқда қадри,
Ноҳақ қон тўкилар бунда тун-кундуз.

Шодликка айланар лутфинг билан гам,
Абадлик топар умр сен боққанинг дам.
Дўзахни гуллатар кўчанг тупроғи,
Оби ҳаёт бўлур унда олов ҳам.

Эй латын лаблари бўстони баҳор,
Барингга, лабингга ёпишдим хумор.
Шафтолинг дардида, эл олма занаҳ,
Рангим беҳи бўлди, кўз ёшим анор.

Жонимга ниш урмиш зулфинг чаёни,
Қадинг ўқин отмиш қошинг камони.
Хатинг султонларга тавқ бўлиб тушди,
Таваккал қилабер, умринг бир они.

Йўл узра бир мастни мен кўриб қолдим,
Устига эгилиб қўлини олдим.

Бул куни ёдимга келтиролмаيمان,
Яъни, хабарим йўқ, нечук йўқолдим.

Гоҳу бегоҳ катта-кичикдан кўп-кам
Берар нафу-зарар дўсту ганим ҳам.
Шуниси ажибки, ўз дўстим ёвдек
Яхши-ёмон сўзлар ҳар жойда, ҳар дам.

Мен Меҳситийдурман, гўзалликда тоқ,
Мендекни кўрмаган Хуросон, Ироқ.

Бундай ўтма, ганжа хотибзодаси,
Мени куйдирмоқда ҳижрону фиरोқ.

Мақсудимга мени етказмай бир дам,
Ёмонлик қилади менга бу олам.
Ё фалак аҳди бор, токим ўзидек
Саргардон, саргардон қилур мени ҳам.

Риндлардан хуш бўлсин доим харобот,
Зухд, зоҳид этаги оташдан обод.
Икки юз пора далқ сўфий малласи,
Риндлар оёгида чириб кетсин бот.

Ширин лаби кеча лолага демиш, -
Юзлаб нозик нукта дурдонага демиш:
«Фалон бечоранинг комин бермадим»,
Лола ҳам "ло-ло" деб афсуслар емиш.

Эй чарх, барчамизга ёвсен бирма-бир,
Бедодлик аслида сенга одатдир.
Эй ер, агар кўксинг очиб кўришса.
Кўксингдан чиқарди кўп қимматли дур.

Токи таратмаса сочларинг анбар,
Қайдан мушк ҳид олур ул боди саҳар.
Гарданимда кўрса қўлларинг агар,
Юз ёшлик зоҳиддан порсолик бадар.

Ҳоки тупроқ аро дилозор бўлсанг,
Дунё жафосидан тез безор бўлсанг.
Нокяслар қўлидан ҳаёт сувини
Бир томчи ичма ўт ичра зор бўлсанг.

Топи келса ҳам юттил бир-бир, эй соқий,
Ажал сувидан ўт абжир, эй соқий.
Жаҳон қаро туироқ, савг айла, мутриб,
Жаҳон боддир бода келтир, эй соқий.

Сармастлар қулиман, мастман ўзим ҳам,
Зухд ахлдан безор, риндларга ҳамдам.
Мен фақат бир дамнинг қули бўлайин,
Соқий ол деса, мен ололмаган дам.

Занф бир кунчадек синиқ қанотим,
Тузоққа тушганман, йўқдир нажотим.
Шунинг учун кўкка чирмашар полам.
Дилдаги дардимдир ҳаёт-мамотим.

Айбм аҳли шулдир, келганча қўлдан,
Тилакка етказмас бизни ўнг-сўлдан.
Тоқим фалак ўзи айланар экан,
Бизни ҳам тинчитмай уради йўлдан.

(Меҳситий)

شعرىي نوحىراى

Бу давр яшамин Носири Хусрав.
Отанин сўзлари - аланга, олов.

«Хурросон ҳужжати» номи бор эди.
Ҳақиқатни излаш унга ёр эди.

"Билим қидиринга урдим бошимни.
Бекор ўтказмадим умримни бир дам

Қайдаки эшитсам илму донишдан
Эшиги тагида ўлтирдим маҳкам.

Бўлади кўлими-оз фойдаланмаган,
Умримда бирор илм қолмади, десам".

(Носир Хисрав)

Таваллуд жойидир ул Қубодиён,
Аммо шеърларини тан олмиш жаҳон.

Элгиборлидир, дер, гар хунар иши,
Дунёда йўқ ундан озодроқ киши.

Хунармайдан ортиқ аслида деҳқон,
Барчага озуқа деҳқон эккан дон".

Ундан бизга қолмиш "Саодатнома",
"Рушнбойнома" хуб одатнома.

Носир Хисрав шеърятидан

Косибдан шоду хуррам йўқ жаҳонда,
Хунардан яхши дур ҳам йўқ жаҳонда.
Бутун кун ризқининг боғбони бўлгай,
Кечин ўз уйининг султони бўлгай.
Қўли ла ризқу рўзин ҳосил этгай,
Аёлу фарзанду хешига етгай.
Арвир унинг бўлса боши осмонда,
Ўзсиз яшай олмас шоҳ ҳам жаҳонда.

* * *

Ҳосибдин ҳам жаҳонда деҳқон ортиқ,
Қушу жондорга этмин ризқ тортиқ.
Хунарманддан текин тегмайди бир шай.
Экин хирмонидин бўлмайди тегмай.
Жаҳоннинг шодлигин боиси деҳқон,
Унинг бирла экинзор, боғу бўстон.
Бу индин яхшироқ оламда не бор?
Одам наслига қолмин бу иш ёдгор.
Қушу қумиреқага роҳат бу индин,
Улов, от, одама ҳожат бу индин.
Гар у деҳқонлигин қилса, ҳар инда,
Анга тенг келмагай ҳатто фаришта.
Жафокан, шаҳлавон меҳнат чекодир,
Тўкиб тер барчанинг ризқин экодир...

Ҳосир Ҳисрав ҳикматларидан

Қуёшли уфуқда анё бўлур, бил,
Кини доно бўлса, дарё бўлур, бил.
Ақлга илм бирла берил кўмак,
Ақл - бу илмга харидор демак.
Доно суҳбатидан сира қочмагил,
Таъбирин ўтказар сенга ҳам у тил.
Кинида тавозе ақлдан дарак,
Улуғлик қарамдан топади безак.
Нодон бўлганидан сенга дўст-ўртоқ,
Донодан душманинг бўлган яхшироқ.

одону жоҳил,
афкил бил.

вир жаҳонга,
ир бурда нонга.

тиқлиги бор,
лолмас хушёр.

аризик чунон,
пинҳон.

одоб бўлмаса,
демаса.

иқар бошингдан,
гил ёнингдан.

авҳарлар аро,
широқ кимё".

бузрук – нор бўлса,
тда хор бўлсанг.

ар раҳбари,
ганлари.

чин дилидан шод,
нгуси устод.

т ҳар маҳал,
и эмасдир гўзал.

осен, сўроқла илм или ҳикмат,
ан олурсен мевани ҳожат.

Билимдан шод бўлур дон
Билимсиз дунёда хайрон

Нам бирла егин мумкин
Заррачадан чиқиб, қуён

Қариндон бўлса ҳам жо
Етар қўн роҳатидин, зах

Жаҳонат аҳли бирла қур
Етар ҳам дам бу ишдин

Ҳамини халиқинга меҳр
Яхшиликка тирин ва ом

Сени одам-ку туққан, бў
На фойда жин бўлурдан

Бор экан ёнлигу соғлик
Ҳар мақсад жилови қўл

Тутгил қариларнинг қал
Қаригач билурсан қарил

Бодга кексалликка ҳурма
Қаригач бўлурсан чолли

Жаҳон халқи бир ниҳол
Ҳеч маҳал эгма ниҳоли

Мунофиқ дўстликка эрм
Мунофиқан мунофиқ би

Юз бор сивасанг ҳам си
Бўри оншоликка асло я

Дўст дўстдир асли қилмиши билан,
Дўст бўлмас "дўстингман" дейиши билан.

Дўст дийдорин кўрмоқ - шодлик давоми,
Дўст бўлмаса қайда юрак ороми.

Дўст топсанг, айрилма, фидо этгил жон,
Дўст элагин қўлдан чиқарма осон.

Йахшига узоқ умр тилайди одам,
Ёмоннинг ўлимин истайди олам.

Билгани ранжитмоқ жуда ҳам енгил,
Ўқингани олмоқ эса ундай эмас, бил.

Икшилик қилмишдир, ким сенга бир бор,
Ўлиндан чиқарма сен уни зинҳор.

Берелмасанг биров дардига дармон,
Икфо билла бўлма дард узри чиққон.

Ўзсиз кишига юлтансанг, эсин,
Ўзинг ҳам бир кун бўласан кўсин.

Аёл - пок ақлнинг ворис жилоси,
Аёл оғлоб, аёл унинг зийёси.

Ўиртқич бўри тар ўлимга лойиқ,
Ситәмкор ундан ёмон, халойиқ!

Аёл бил, лутфу ҳимматга сазовор,
Дўдакдек меҳру шафқатга сазовор.

Эрвонлик ҳосили - қабоҳат эрур,
Тўғрилик ҳосили - саодат эрур.

Балончига кўргизмагил каромат,
Ундан узоқроқ бўл, соғу саломат.

Балону ҳазилни айлама вена,
Ўз обғинга урмагил теша.

Ўзин ўйлагувчи худбин дўстиндан,
Жонини йўлинига тиккан ит яхши.

Ҳаё одамийлик асалидир, асли,
Шундан одам бўлур ҳар одам насли.

Сўздор Нисон ақлни далили,
Сирн фоиш бўлур сўзлагач тили.

Сўз ичра мудом ақл яшириндир,
Сўз чимилдагу ақл келиндир.

Юмшоқликдан жуда кўн дил ром бўлур,
Кўполликдан нишиқ қайта хом бўлур.

Нима сўзласанг ҳам билиб сўзлагил,
Оҳиста ва юмшоқ қилиб сўзлагил.

Одам тилидандир балонинг бари,
Тилда ҳам кимсанинг фойда-зарари.

Тингла ачиқ ўнг бекса дўст кишинг,
Охири ширинлик бўлади ишинг.

Бирор ишга кирмоқ истаганинг дам,
Чиқиш йўлини кўлаб, сўнг тапша қадам.

Тама гулун юзини қилур затфарон.
Тама бошин кесил, бўлсанг мард инсон.

Саховат пеша қилса гар қари-бни,
Саховат ўзгани айлар қариндон.
Ортиқча берилсанг шаҳват зиёндир,
Тан заифлиги-ю балойи жондир.
Ўйинга меҳмон келса дилнод бўл,
Ҳар таму қайгу бандан овоз бўл.
Алчиқдир сабр қил деган панд,
Аммо сабр қилсанг бўлур қанд.
Ирашмайди асло одам зотинга,
Ўйди.ганлар қолиб миссанг отинга.

(Носир Хисрав)

Кўриниб турибди Носири Хисрав,
Одоби одамлик бобида несправ.
Етти йил сафарда чекиб дарду ранак,
Сафарнома ёзмиш, у билимга танж.
"Рушинойнома", "Саодатнома"
Шеърлар девони-ю ҳам "Сафарнома".
Нисоя хизматида мана ўн аср,
Бу қандай саодат, бунда нима сир?!
Асли Нисоя бахти мояси улар,
Нисоя саодатин дояси улар.
Фақриддин Жўржоний, Али Сўзаний,
Камол Исфиҳоний, Заҳир Фаробий.

Кўн улуғ шоирлар яшаб ўтдилар.
Мўъжизкор шеъринг ижод этдилар.

Буларнинг ҳар бири бир олам эди,
Ижод марсазида шу Одам эди.

Одамийлик эди уларнинг дарди,
Ижодин маъзида одамнинг марди.

Фахриддин Журажоний ишқий достони,
"Вис ва Ромин" номи, дилин армони.

Одобу ҳаёни ёндаиради ишқ,
Ошиқ эҳтиросин қондиради ишқ.

Шунинг учун кўнам толмади обрў,
Охир "ахлоқсиз" деб ном чиқарди у.

Шундай зиддиятлар адабиётда,
Адабиётгина эмас, бутун ҳаётда.

Иддиэ оғиб тоза яшаган айём.
Дувёга келганди Умари Хайём.

Зулф Ҷаъём

Улуғ математик, файласуф шоир,
Ҳам осмону вужум илмига моҳир.
Оламни забт этган шоир шуҳрати,
Ҳам фалсафаси-ю ҳам шеърнати.
Чунки у туғланди Инсон томони,
Ортда қолдирганди жирканч замони.
Тўртликлар довроти оламни туғди,
Алломалигин ҳам олам унутди.
Ҳайём ҳақида кўп ёзилмиш китоб,
Ҳаёти ва шеърин ижод бобма-боб.
Икки роман ёзмиш Илёсов Жавдат,
У дунёси обод бўлсин охираат.
Дунё тилларида рубоийлари,
Ҳар хонада оғтоб нури сингари.
Инсонлар дилига ёруғлик соғар,
Ҳайём даҳосини тап олмиш бағар.

Улар Ҳайём рубоийлари

Дунёнинг тилаги, самари ҳам биз,
Ақл кўзиб қораси, жавҳари ҳам биз.
Тўғарак жаҳонни узук деб билсак,
Шаксиз унинг кўзи-гавҳари ҳам биз.

Кимсани ранжитма, ранжитма ҳайҳот,
Ғазабинг бировга сочмагил, эй лот.

Ўзинг ранж чеку ҳеч кимни ранжитма,
Роҳат десанг агар ўзинг тамга бот.

Ўрдак билиққа дер: "Оқиб кетган об -
Қайтиб ариқ яна бўлурми кўлоб?"

Ул дейди: "Мену сен бўлурмиз кабоб,
Сўнг не фойда, дунё дарёми, сароб?"

Мухтожлик кўйида кўнгилни овла.

Юракка яқини машғулни овла.

Бир дилча турмас юз лойхона Катба,

Катбада нима бор, бир дилни овла.

Гул бағрини насим тилди, тўкилди,

Сабога ҳикоят қилди, тўкилди.

Фалак ишига боқ, бир ҳафтада гул

Чинди, гунчелади, кузди, тўкилди.

Бойлиқдан кўнаймас аёл ё хунар,

Аммо пул бўлмаса хул бўлур житар.

Сероқча атр гул яшиар қуёниа.

Бинафанна содда бон элиб турар.

Сен меҳдан олдин ҳам тун кун бор эди.

Айланган фалак ҳам бутун бор эди.

Тунроққа авайлаб қадаминини кўй.

Бу тунроқ қаро кўл бир ният эди.

Олам сардифтарини ишқининг амлоси.

Ёшлик қасийласин жилава ибён.

Эй ишқ оламидан хабарсиз, билгил,
Ишқ эмасми асли ҳаёт маъносн.

Жаҳон сирн бўлсин дил дафтариди,
Очсанг бошга бало эл назариди.
Дилдаги ҳар гапни айтиб бўлмайди,
Сен бу подонлардан тургил нариди.

Бу кўн эски равот, олам унга ном,
Кун-тув тулнорига бор бунда ором.
Бу эски базм юзлаб Жамшиддан қолди,
Бу гўрда ётади юз-юзлаб Баҳром.

Мисоли бир олтин кўза бу дунё,
Суви гоҳо ширин, аччиқдир гоҳо.
Шунча умрим бор, деб керилма асло,
Эгарлоқдир ажал оти доимо.

Киши ўзлигидан яхиви, ёмон ҳам,
Қазову қадару қувонч ёки гам.
Ақл айтур буларни чархта тўнкама,
Чарх сендан ожизроқ, бечорано кам.

Ишқдир абадийлик авжида офтоб,
Ҳаёт чаманида толедан китоб.
Булбул каби нола қилмоқ ишқ эмас,
Ишқ нола қилмаслик, бўлсанг юз хароб.

Нокасдан сир беркит, тилингни боғли,
Аблахдан яширин бўлмоқни чоғла,
Кимлигинг билгали - инсонларга боқ,
Кўзинг кўрганидан қадринг сўроғла.

Кимдаки ақлдан бирон сатр бор,
Умрин бир лаҳзасин ўтказмас бекор.
Ё Худо карамин истаб ўтади,
Ё роҳатин кўзлаб, май ичар бисёр.

Қарилмадан бошда нечоғлик бало,
Ёногим гулнори - ҳозир кахрабо.
Вужудим томи-ю тўртга устуни
Бузилган, нураган, хароб, бедаво.

Кимнингки бор эса бир бурда нони,
Ўзига яраша уй-ошиёни,
На биров унга қул, на у бировга,
Айт, шод яшайверсин, хушдир замони.

Улким бош косасин бино қилибдир.
Косагар сапъатин пайдо қилибдир.
Бош косасин вужуд дастурхонига
Тўнкариб лиқ тўла савдо қилибдир.

Умрингдан нафас ҳам ўтса, эй инсон,
Қўлдан чиқармагил бўлмайин шодон.
Қандоқ ўтказурсан, шундоқ ўтар умр,
Хушёр бўл, шундақа аслида жаҳон.

Бир нон тошиб атар есанг икки кун,
Синиқ кўзанг бўлса сув ичмак учун,
Ўзингдан насларга ёлланмоқ нега,
Ўзингдек хизматин қилмоқлик нечун?!

Дилим илмлардан маҳрум бўлмабди.
Бир сир қолмадики, мафҳум бўлмабди.
Туну кун ўйладим етмиш икки йил:

Англадим. ҳеч нарса маълум бўлмабди.
Афсуски, йигитлик мансуми битди,
Кўклам ўтиб кетди, қиш келиб етди,
Ёшлик деб аталган у совинч қуни
Билмадим қачонлар келди ю келди.
Кўилар донишманд деб билдилар ўзини,
Худонинг зотидан очдилар сўзини,
Ҳеч бири билтолмай азият ерларини,
Алжираб-валжираб юмдилар кўзини.
Гулюз ёр ҳеч кимга насиб эмас экан,
То унинг шайта санчилмай тикан,
Тароққа назар сол ёрнинг соҳига
Еткунча юз бўлак бағри тиланган.
Намоз, рўза дема, бўлса имконини,
Кимсадан аяма бир дуъаи поини,
Кишини рағжитма, гийбатни қилма,
Шундан сени боқар икки жаҳонини.
Май ичсанг, оқилу доно билан ич,
Ёки бир гулюзли зебо билан ич,
Оз-оз ич, тоҳ-тоҳ ич ҳам ёширни ич,
Эзма бадмаст бўлма, ҳаё билан ич.
Хуррамлик асоси, қони алам биз,
Ситам асли, ади моёси ҳам биз,
Настмизу баландмиз, сукмиз, кам биз,
Занг бостан ойна ҳам жоми жам биз.

Фалакка ҳуvm итга тангридай бўласам,
Фалакни қилардим ўртадан барҳам.
Ишдан шундай бир фалак тузардим,
Ихшилар тиланга сгарди ул дам.

Бир сўшакка сардек қапоат қилгон.
Афзодир нокаста бўлгандан меҳмон.
Нокастинг шинивлик ноидан яхши -
Ўзинг топиб еган бурда ариа вон.

Эй кўз, кўр бўлмасанг гўрдаи бўд огоҳ,
Фитна тўла одам, ҳарён оху воҳ.
Чумоли оғзида ойдек ёноқлар,
Ер қўйида сулгон, сардор, подишоҳ.

Омонда бир хўкиз номимун Нарвин.
Бирен қўйида, кўтарар замин.
Кўзини катта оч, қўйи хўкиз аро,
Кўриб қўй қанчалар энак юрганин.

Биласанми Савсан ҳам сарв тақдирин,
Оғизларда достон бўлганин сириг?
Бирн юз тили билан жим турар.
Бирн юз қўздан узатмас бирин.

Шухрат топсанг кишилар ҳасади ёмон,
Ёлғиз қолсанг, сендан қилинар гумон.
Ҳизр бўлсанг ҳамки ҳеч кимни билма,
Сени ҳам билмасин майли бирор жон.

Бир гариб қўнглини қила олсанг шод,
Яхшидир ер юзин қилгандан обод.

Дугфинг-ла бир дилни қул қила олсанг,
Афзалдир юз қулни қилмоқдан озод.

Дўстлар ипоқликни қилсангиз одат,
Тез-тез дийдор кўриб, ўзни айланг шод.
Соқий тоза майни сузганда айланг
Мен бечорани ҳам дуо бирла ёд!

(Умар Хайём)

Низомий Гафуровий

Хайём одамийлик фикр-гояларин,
Бу соҳада файзёб сармояларин,

Яна табдил берди буюк Низомий,
Беш достони ила чиқмишди номи.

"Маҳзанул асрор"у "Хусрав ва Ширин",
"Искандарнома"ю "Лайли ва Мажнун".

Булар орасида бор "Ҳафт пайкар",
Баҳромшоҳ ишидан беради хабар.

"Ҳамса"га издонлик қилди кўн шоир,
Аммо ижодий иш бўлмади зоҳир.

"Кўн киши ҳам қилди татаббуъ ҳавас,
Барву гул ўтгусига келтирди хас".

(Навоий)

Дехлавий, Навоий ва Жомий устод,
Татаббуъ бўстони қилдилар обод.
Хусрави Дехлавий, Навоий, Жомий,
Татаббуъларидир санъатда олий.

«Хайли фасоҳат бошининг афсари,
Ганжи яқин афсарининг гавҳари.
Кони фазилат гуҳарига амин,
Баҳри балогат аро дурри самин...
Ганжа ватан, кўнгли анинг ганжхез,
Хотири ганжуру тили ганжрез.
Фикрати мезони бўлуб "Хамса" санж,
"Хамса" дема, балки дегил панж ганж.
Ганжа қуёшики кўтаргач алам,
Айлади сўз мамлакатин якқалам...
"Агарчи Ганжада ороми онинг
Вале ганж узра доим гоми онинг.
Кўнгил кужин қилиб ганжи маоний,
Огиз авбоби савтидин ниҳоний.
Тутиб гавҳарлари яксар жаҳонни,
Нечукким хайли ахтар осмонни.
Йўқ ул гавҳарки чун тупроққа қолгай,
Аёғ остига чун қолгай, ушолгай.
Анингдек гавҳариким жилва чоғи,
Музайян бўлгай ондин эл қулоғи.
Не ул зийнатки осилгай қулоқтин,
Ва гар очилса айрилгай қулоқтин.
Дуреким чун қулоқни қилди маскан,
Кириб қилгай кўнгил дуржини махзан.
Кўнгил дуржин демай бўлгай лаболаб,
Ким ул дарёга солгай дурни то лаб.
Ким ул гавҳардин олса халқ аро дам,
Юз йилда бўлмагай, юздин бири кам".

(Алишер Навоий)

Низомий Жанжавий шеърятидан

Мен ошиқмен гўзал юзга, юзи ойга солур гавго,
Не юздир? Юзлари дилбар. Не дилбар? Дилбари зебо.

Агарда кўрмасам юзин бўлур икки кўзим чашма,
Не чашма? Чашмаи дур ул. Недурдир? Марварид аъло.

Хиром этса агар боғда, бўлур ҳар ёнда минг гулгул,
Не гулгул? Гулгули булбул. Не булбул? Булбули шайдо.

Хаёлим бор дилимда, гам ила ҳамдам хаёлдир у,
Не ҳамдам? Ҳамдами маҳрам. Не маҳрам? Маҳрами
жоно.

Нигоримда гўзаллик кўп, яна зулфида хушбўйлик,
Не хушбўй? Хушбўйи анбар. Не анбар? Анбари соро.

Низомий, дилбар ишқинда керакдир сенга бир шарбат,
Не шарбат? Шарбати қотил. Не қотил? Қотили бурро.

* * *

Мени шундай дегил, шундай кун, эй дил,
Жигар пурдарду дил лим-лим хун, эй дил.

Жудо қил мендин ошиқлиқ ҳадисин,
Ўзинг Лайло, мени бил Мажнун, эй дил.

Туну кун айлабон фарёду фарёд,
Сенинг дастингдан ўлдим учқун, эй дил.

Қилурмишсан сең ишқ аҳлин навозиш,
Агар мен учрасам қил берун, эй дил.

Демишсан: "Гар йиқилсанг қўл тутармен",
Йиқилганлар аро мен маҳзун, эй дил.

Низомий сенга шеърин айтди маҳфий,
Сени олмасми қўлга афсун, эй дил.

* * *

Ишларимми бу чигал, зулфингми, рўзгорим менинг?
Нуқтами, оғзингми у, ёки дили торим менинг?

Тун қарому ё дилинг, холингми, аҳволим менинг?
Шаҳд ширинму, лабинг ёки шакарборим менинг?

Ярқироқ Парвинми, дурми, тишларингми, эй санам?
Қоматингми тўғрироқ, ар-арми, гуфторим менинг?

Нур берар ойму, қуёшму ё юзинг ёки сўзим?
Толемми, беқарор, хулқингми ё корим менинг?

Қингир у ватдангми ё қаддимми ё раъйинг сенинг?
Сўзларингми беасос, бод, хомхаёл зорим менинг?

Менда йўқдир сабр жиндак, сенда паймону вафо,
Беадад ҳуснингму ёки қайғу бедорим менинг?

Қўлларинг хунрезроқму ё фалак, ё шоҳ тиги,
Тезроқ гамзангми ё шамширми озори менинг?

Дилни овларми висолинг, ё менинг шеърый сўзим,
Дилни ўртар айрилиқми ёки оҳ-зорим менинг?

Булбул билан қарчигай

Гулшан аро гуллар очилган замон,
Қарчигайга деди булбул хушзабон:

"Барча қушлар аро индамаси сан,
Бизга айт, дунёнинг сен нимасисан?"

Барчадан маҳкамроқ ёпиқдир лабинг,
Бирор сўз демакка йўқдир талабинг.

Жойинг шоҳ билагини ё эгар қоши,
Емишинг ёввойини кабутар тўши.

Мен эсам ҳар лаҳза гойиб тагидан,
Юз гавҳар чиқориб, сўз чўнтагидан,

Насибам қумурсқа, қурт териб емак,
Тикәнлар ичрадир жойим бе тўшак".

Қарчигай дер: "Бўлсин бор-йўгинг қулоқ,
Жимлигимдан сен ҳам жим бўл эртароқ.

Мен бир оз ўргандим дунёнинг сирин,
Гапирмаймен ишим мингидан бирин.

Сен эсанг дунёга ошуфта мажнун,
Бир иш қилмайсану тилда ҳазор ун.

Менинг жимлигимда маъно кўп, жигар,
Шоҳ билагини жойим, емишим каптар.

Сенинг бору йўгинг вақиллаш, тамом,
Емиш қурт-қумурсқа эрур вассалом".

Фаридун номига мос хутба ўқимоқ,
Чиндовулга нечук солишар қулоқ?

Тоғ отганда хўроз чақирар, қара,
Қулгу эса бунда фақат масхара.

Назм овозасин кўтарма зинҳор,
Бунда Низомийдек қурмайин девор.

Султон Санжар ва кампир ҳикояси

Бир кампир бошига тушганда ситам,
Санжар шоҳ этагин ушлади маҳкам.

"Эй султон, инсофинг кўрмадим, ҳечам,
Бугун умр сендан кўрганим алам.

Кеча кўчамизга келиб маст миршаб,
Юзимга бир тепди бекор, бесабаб.

Уйимдан чиқорди, сочимдан судраб,
Гуноҳим нимадир, нечун бу газаб!?"

Ситам тамгасини босиб тилимга,
Алам шуъласини солиб дилимга,

Деди: "Фалон кун хуфтонда, кампир,
Кўчанга ким одам ўлдирди? Гашир!"

Уйларим тинтиди, истаб хунҳорлик,
Эй шоҳ, бундан ортинг бўлурми хорлик?"

Миршаб гирт маст келиб қилса бедодлик,
Бундай юртда қачон бўлур ободлик?"

Ичкиликбозларга қолса вилоят,
Кампирлар бошига тушар жиноят.
Ким бу бедодликка ташламас بازار,
Менинг пардам, сенинг адлинг кўтарар.
Эзилиб кетдику мажруҳ бу кўксим,
Фақат кўксим эмас, дилим минг тилим.
Додимга етмасанг билиб қўй шуни,
Ҳисобин берурсан қиёмат кўни.
Сендан келур доим зулму бедодлик,
Кўрмадим ситамдан бир дам озодлик.
Шоҳлардан етишар ёрдаму ёрлик,
Сендан кўрганимиз ситаму хоҳлик.
Етим молин тартиб олмоққу осон,
Аммо бундай қилмас ноқиза инсон.
Қари-қартаг моли томон олма йўл,
Оқ сочидан уял, унга чўзма қўл.
Бандасану шоҳлик даъво этасан,
Нечук шоҳсан, ёвуз иш ўрнатасан?!
Шоҳ бўлсанг тартибга тушсин вилоят,
Раият ҳуқуқин қилсин риоят.
Шунда фармонингга бош эгар халқинг,
Ҳар дилда муҳаббат қўзғатар хулқинг.
Оламинку зеру забар айладинг.
Яхши боқ-чи, нима ҳунар айладинг?

Рашиақ тоған әди турклар давлати.
Адолатдан гуллаб чўнг мамлакати.
Сен эсанг золимлар, девлар сарвари,
Сен турк ҳам эмассан, ҳинд гораттари.
Шаҳру масканимиз вайрона сендан,
Дехқонлар хирмони бе дона сендан.
Қилмининг ўйлаб кўр, недур оқибат,
Ўним соғти ҳам етишар албат.
Адолатнинг қандил бўлса қаро тун,
Эрга сени қўллар не қилсанг бу кун.
Яхши сўзла, айла кексаларни шод,
Каминир сўзларин ол бир умрга ёд.
Зулм қўлин тортгил фақир бошидан,
Ўғ эмасил нола ва кўз ёшидан.
Ҳар тарафга зулм тинин санчмагил,
Фақар ҳали нечук, сен эса гофил.
Икхонини оқмоққа келдинг, сен калид,
Бўлма беадолат, зулмкор, палид.
Зайфлар одати сенга ноз этини,
Сен эса уларни айла навозиш.
Улар тилагида бўлсин қулогинг,
Бечорага омон берсин қучогинг".
Қани ул Хуросон ҳокими Санжар?
Бу сўзин жўн билган одамга зарар.

Эндичи, адоват топилмас бир иш,
Семург қанотида ватан айламиш.

Дунёда инсофли ҳакам қолмади,
Муаллақ тупроқда нам ҳам қолмади.

Эй Низомий, қалқиб энди фарёд сол,
Кўздан юрак қонин тўкибон дод сол!

Саъдий Шерозий

Шундай яралганди "Хамса" - беш достон
Бу ганжга охири тан берди жаҳон.

Лекин бошга тушди фалокат, қайғу,
Мўғул босқинидан дилларда оғу.

Пароканда бўлди боғлар булбули,
Чунки сўлди минглар ҳаёти гули.

Ҳувиллаб қолганди бу шеърий бўстон,
Кўп шоирлар қилди азми Ҳиндустон.

Уч нуқта қолганди зулмдан озод,
Уч ўлкада бўлди шеърият обод:

Шерозу Турону ҳамда Ҳиндустон,
Шунда яралганди бир шеърий бўстон.

"Замон гамидан десам ҳикоят,
Қиссам чўзиларди бениҳоят.

Минг йиллик умр керак бўларди,
Мингдан бирини демакка албат".

(Саъдий)

"Яъжузу маъжузлар йўлида агар,
Бринж девор қурган бўлса Искандар,
Отабеклар қурди олтиндан девор..."
Саъдий бул гапида ҳақиқат бисёр.

Қиргиндан тинчроқ қолганди Шероз,
Мўгул зулмидан четроқда бир оз.
Шунда очилганди шеърият гули,
Шунда тугилганди эрон булбули.

Ғазал ижодкори Саъдий Шерозий,
Шеър майдонида паҳлавон, ғозий.
Шероз ўгли эди улуг шайх Саъдий,
Шеърият соҳири, буюк мураббий.

Унинг "Гулистон"и оламни олди,
"Бўстон"ида неча булбул йўқолди.
Саъдийга хос эди жаҳонгашталиқ,
Илму маърифатга ўта ташналиқ.

Умрининг ярмиси сафарда ўтди,
Эзлик йили турли кишварда ўтди.
"Билмак истайсанми, не учун бундай,
Узоқ йиллар юрдим гурбатда сарсон?"

Мўгуллар дастидан йўқ эди тинчлик,
Зангилар сочидек чигалди замон.
Қиёфаси одам кўринур, аммо -
Бўридек бир-бирин йиртади инсон».

(Саъдий)

Саъдий ижод диққатин одамзотга қаратди,
Ҳаттоки "одамият" истилоҳин яратди:

"Ўзгалар гамини чекмаса одам,
Анга нолойиқдир Инсон деган ном".

(Саъдий)

"Ростдир дафтари, Саъдий, гул-гулистоннинг ўзи,
Сўзлари гулзораро долаву райҳоннинг ўзи.
Ўзи пайгамбару ул номаси Қуръоннинг ўзи,
Буни инкор этган одам худди шайтоннинг ўзи.
Саъдий ишқи бир ҳадис эрмаски, йўқ пинҳон кези,
Достондир, тингламас бозору майдон борми ҳеч".

(Маликушшуаро Баҳор)

"Гулистон"мас, жаннат боғидан нишон,
Хашак-тикони ҳам шан анбарафшон.
Жаннат дарбозаси ундаги боблар,
Файз тўла қиссалар чин Ҳавзи кавсар.

Нуқталар пардага бўлмишлар ниҳон,
Рашик этар аларга нозли хур-гулмон.
Шеърлари дарахтдир баланд, ҳосилдор,
Лутф шабнамидан ариқлари бор".

(Абдурахмон Жомий)

"Ҳарким эди ўз замони билан,
Мен охир замоннинг Саъдийсиман.

Эй гули хушбўй, агар минг бора кўклам келса ҳам,
Мен каби ҳеч кўрмайгайсан булбули хушхонни.

Ҳазал ёза бошласам, пашша талар бу не иш?
Тили ширинлигидан бошга тушар бу ташвиш.

Бу новват қайдандир, ул қайси шаҳар,
Сен оддий қаламми ёки найшакар?

Ширинликда беҳад Саъдий сухани,
Ширинсўз қуш тўла унинг чамани.

(Саъдий)

Саъдий Шарофий шеърларидан

Ғазаллар

Эй, сарбон, оҳиста юр, ороми жоним борадур,
Тандин дилу жоним олиб, ул дилситоним борадур.

Қолурмумен олис бўлиб, бечора-ю маънос бўлиб,
Қалбим фироқ тиги тилиб, то устихоним борадур.

Дердим қилиб найранг-фусун, сиррим этай пинҳон бу
кун,
Пинҳон бўлолмас чунки хун, дилдан ниҳоним борадур.

Саркаш нигоримдан жудо, айшу қарорим бебақо,
Манқалда оташдек қаро дуд бирла қоним борадур.

Чексам-да зулм бедодини, ҳам ваъдалар барбодини,
Кўксимда тутгум ёдини, токи забоним борадур.

Тўхтат бир оз, эй сарбон, карвонни тез қилма чунон,
Сарви равон ишқида жон, руҳи равоним борадур.

Қайт, кўзларимга қўй оёқ, эл дилфириб, кетма йироқ,
Эй нозанин, кўкка бу чоқ оҳу фиғоним борадур.

То субҳқи уйқу билмадим, носихни кўзга илмадим,
Аммо атайлаб қилмадим, қўлдан имоним борадур.

Сабр айла дер менга жарас, ёр васлини қилма ҳавас,
Бу менга лойиқ иш эмас, чун хонумоним борадур.

Ундай чиқар жону бу тан, сабил қолур деб, кўн суҳан,
Тинглаган эрдим, энди ман кўрдимки жоним борадур.

Қилма фиғон эй Саъдиё, ҳеч арзимас ул бевафо,
Тоқатни қўймас бу жафо, ақлу имоним борадур.

* * *

Дўстларимнинг суҳбати ҳудди олам жаннати,
Ё жаҳаннамнинг ўти номуносиб суҳбати.

Гар азизлар суҳбати бирла ўтса бир нафас,
Шул нафасни бил ҳаёт ҳосили ҳам шарбати.

Кўз қулоқ, тил бўлса ҳам, барча одам бўлмагай,
Қанча кўрдим деғу жин мисли одам сурати.

Ҳуш чиройдан ҳам башар ҳусни ортар-ку, фақат -
Одам ўлгай шул киши бўлса гўзал сийрати.

Мен ҳасадни билмасам, ҳасратин билмас эдим,
Ҳасад ўтин солади ёр қўшилган фурсати.

Ким баҳорни кўрмаса, кўкаламзорга чиқиб,
Робиъул ойида ҳам бор муҳаррам қиймати...

Кездим олам юзини, топмай ором асарин,
Бўлса фақат севгули ер қучоғин роҳати.

Аҳли диллар томиридан тоза хун оқса агар,
Дўст висоли малҳами, дори топгай иллоти.

Молу дунё яхшидур, тап шарифу жон азиз,
Барчасидан ҳам баланд ёр вафодор хурмати.

Мумсик одам кулфати - молу дунё ташвиши,
Дўстла шодон ўтади Саъдийнинг ҳар соати.

Рубоийлар

Дерлар: «Бу дўстни қўй, феъли кўп ёмон,
Яхшиликдан устун ёмони чандон».
Худо ҳаққи, бизнинг орадан кетинг,
Дўстдан келса яхши ҳар не, ҳар қачон.

* * *

Сен қучоқда бўлган кечамдир кундуз,
Сенинг билан ўтган кунимдир навруз.
Кечаги кун ўтди, эртани дема,
Ҳаётинг ҳосили бутун, шу чин сўз.

* * *

Қомат андозасин сарв сендан олмиш,
Денгизда марварид тишингдан қолмиш.
Қайда бир гунафша кўрсам мен дейман:
Соч толанг учуриб, ел бунда солмиш.

* * *

Дерлар: "Обу ҳаво баҳор билан хуш,
Гул исси, қуш куйи гулзор билан хуш.
Муסיқа овози гулёр билан хуш,
Эй беҳабар! Булар дилдор билан хуш".

Сабру қаноат хусусида

Қаноат қудратли қилур инсонни,
Оғаҳ эт бу ишдан очкўз нодонни.

Дилга хотиржамлик сол, эй бесабот,
Гардон тош тагида ўсмас наботот.

Ақл ёр бўлса, кўп семиртма танинг,
Танни семиртирсанг, билки ўлганинг.

Ақлли кишилар боққани ҳунар,
Танасин боққанлар ҳунарсиз қолар.

Одамлик хислатин ким қўйса устун.
Аввал ўз нафс итин айлагай забун.

Еб-ичиб ухламоқ ҳайвоннинг иши,
Шу тариқ яшайди ақлеиз киши!

Хилватда ўтириб бахтиёр одам,
Илмдан ҳиссасин олур дамодам.

Ким ажрата олмас зулматни нурдан,
Демак фарқ этмайди у девни хурдан.

Гар кўра олмасанг йўл устинда чоҳ,
Йиқилсанг қусури ўзингда, э воҳ.

Ким нафс бандаси - эс-хушдан йироқ,
Ҳикматдан бўш қолур ул тўла қурсоқ.

Қорин ва икки кўз ҳеч тўймас ковак,
Бўш юргани яхши ўрама ичак.

Биласанми эркин ул ваҳший ҳайвон,
Нафсин деб тузоққа тушар ногаҳон.

Йиртқичликдан мағрур қудратли йўлбарс,
Қопқонга сичқондек илинтирар нафс.

Сичқондек гар биров ош-нонин ерсан,
Қопқонига тушиб, пайконин ерсан.

"Ҷулистон"дан

Ҳар дамда умрдан нафас ўтади,
Бир қиё боққунча йитиб кетади!

Уйқуда ўтгандай ўтди эллик йил,
Қолган беш кун умр қайғусин қилгил.

Ким бу ерга келди, бир бино солди,
Ўзи жўнаб кетди, ўзгага қолди.

Вафосиз дунёга дил берма зинҳор,
Ҳеч кимга дўст бўлмас чархи кажрафтор.

Ўлади, шубҳасиз, яхши ҳам ёмон,
Бахтлидур яхши ном қолдирган инсон.

* * *

Букун сўзламоққа сенда имкон бор,
Ҳар қанча яхши сўз топсанг, айтиб қол.
Эртага ажалнинг элчиси келгач,
Тилинг қимирлашга топмагай мажол.

* * *

Оғиз ичида тил недур, эй оқил?
Хунар хазинасин калидидур у.
Эшик ёпиқ экан билиб бўлмагай,
У ерда нима бор, мунчоқми ишжу.

* * *

Ҳар нечук гул дилингни қилмас чоғ,
"Тулистон"имдан ол бирор янроқ.
Гул замони беш-олти кундир, бас,
Бу "Тулистон" ҳамиша пок нафас.

* * *

Дунёни хўп кўрган, сўз устаси чол,
Сўзлашдан илгари аниқлар аҳвол.
Оғзингга келганин валақлай берма,
Кейинроқ сўзлайсан, бундан гам ема.
Ўйлаб кўр оғзингдан чиқаркан нафас,
Токи демасинлар: "Қил гаинингни бас!"
Сўз билан ҳайвондан ажратур инсон,
Бемаъни гапирган ҳайвондан ёмон.

* * *

Ёмон урут сочиб, яхши дон кутиш
Бўлмагур хаёлдур, ботилдур- бежо.
Халқнинг арзи додин тингламас бўлсанг,
Ҳақ-ҳисоб кунлари келар мутлақо.
Бир-бирин мучаси бор барча киши,
Битта гавҳардандир яратилиши.
Бирор муча бўлса оғриққа дучор,

Бошица аъзоларда қолмагай қарор.
Ўзгалар ҳақида чекмагучи гам,
Печук саналади қатори одам.

* * *

Ҳаринд ўқибсан, билимдонсан,
Агар амал қилмадинг, подолсан.
Устиса китоб ортилган эшик,
На олим ва на донодир бешик,
Бу мисома қайдан тонади хабар,
Устиса ўтисми ё китоб дидлар?

* * *

Бир аҳмоқ эшакни сўзга ўратмоқ -
Бўлиб, сарф айларди кўн вақту кўн куч.
Бир дошпиманд деди: "Татлани қолма,
Эй аҳмоқ, беҳуда уринишдан кеч.
Яхшиси, сен улдан сукутни ўрган,
Ҳайвон гапириниша ўрганарму ҳеч?"

* * *

Оқилга наст киши кўргузса жафо,
Кўн алам чекмасин бўлиб дилсиё.
Арзон тош сипдирса зар қосани тар.
Тош нархи ошмайди, насти тушмас зар.

* * *

Кейин урсанг ҳамки, тош билан юз бор,
Ит унутмас берган ошқатинг ас то
Настларин бир умр аркалатганин
Сад қаттиқ гапирсанг, бошлар можаро.

* * *

Бу китобга назар ташлаган одам,
Раҳмат тила менга, кечир ўзинг ҳам.
Нимани фойдали топсанг танлаб ол,
Сўнгра котибни ҳам дуо қил бир дам.

* * *

Дило, билсанг уч хил эрур ёру дўст,
Бирини сўзда, бирини нон дер, бирини жон.
Сўз дўстини жўнат яхши сўз билан,
Нон дегани ўза кетар, берсанг нон.
Жон дўстини асло қўлдан чиқарма,
Гар қўлингдан келса айла фидо жон.

Амир Осурав Шоғлавий

Ҳиндустондан чиқди бу "Ҳинд тўғиси",
Очилди шеърят сандуқ - қутиси.

Асли ўзбек эди унинг отаси,
Ҳинду қизи эди туққан онаси.

Дер: "Қаро бузугнинг дурдонасиман,
Шеърят дуррининг яқдонасиман".

Ул шиқ ўтида чин самандар эди,
Ғазалда забардаст афеунгар эди.

Янги дунё эди унинг "Ҳамса"си,
Аъло. Аъло эди унинг "Ҳамса"си.

Удир "мўжизбаён соҳири ҳинд",

Тили форсий ўзи шоири Ҳинд.

Беш хазина лиқ-лиқ гавҳари ноёб,
Бахш этарди Инсон дилида офтоб.

"Ким ул гавҳардин олса халқ ҳар дам,
Юз йилда бўлмагай мингдан бири кам.

Киши бундоқ бўла олмай гуҳаррез.
Магар ул ҳиндуйи зоди шакаррез.

Не ҳинду тўтиёе ширин мақол ул,
Не тўти булбули шўрида ҳол ул.

Тушиб оламга тўтидек баёни,
Етуб гардунга булбулдек фигони.

Бўйига назм солгон ҳулла аҳзар,
Дема тўти, дегил Хизри паямбар".

(Алишер Навоий)

"Волийи мулки тариқат гар Низомийдур манга,
Манзили маънийга Хизри роҳ Ҷомийдур манга.

Хотиримга Хусравидин ҳар замон шўре етиб,
Бунда давроншинг бори ширин каломидур манга".

(Муҳис Хоразмий)

Хусрав Шероавий шеърлари

Ғазаллар

Дилимга там жафосидин омон йўқ,

Ғаҳонда шодликдан бир иншон йўқ.

Ғаҳон ошвога тўлган, тамга мен сарқ,

Ажаб дарёни қирғоги яён йўқ.

Хуш эрди умр ўтса бир замон хуш,

Менга аммо ўшундай хуш замон йўқ.

Фалак даъво этар меҳрини, лекин

Дилим айтарки меҳри ончунон йўқ.

Агар шодликни нархи бўлса юз жон,

Сотиб олгум. фалак дерки ҳамон йўқ.

Эди ақлим балоси севги, энди -

Бало шул бўлди: севгидан омон йўқ.

Замондан қутма сен дилшодликни,

Буни шарҳ эттали, Хусрав, забон йўқ.

* * *

Гулшоднинг кўрган кишилар ёд қилмас бўстон,

Шул гўзал юз ҳажрида гул-позаларнинг бағри қоп.

Учди дилдан барча хублар нақши, кўрган оразинг,

Учмаган нақшинг сенинг жон лавҳасидан бир замон.

Қанча татна қилди душман, кўн насиҳат берди дўст,

Омадим асло қулоқни, кўз ила дил сен томон.

Кўн миломат сели оқди, ювмади ер дардини.
Оғди махшар тонги-ю, ҳижрон туни кетмас ҳамон.

Бенболандан нега кўр бўлмади нарияе кўзи,
Гарди пойни ўймади, келганда ул сарви равон.

Айбга кўнманг, мастангу бадномлигим, эй дўстлар,
Ошиқи бечоранинг ҳоли ўзингизга аён.

Гар бало жоми берилса, пуш этиб шукрона қил,
Чунки бермас сенга у ҳижрон шаробилек зиён.

Биз каби афтодаларга ишқ солмас захмини,
Шоҳ зулмидан қолур вайрона қилмақлар омон.

Тоғу тонга бормағай кимки ҳарир узра юрар,
Ўққа тик боқмас кишининг кўзлари ҳам ҳеч қачон.

Ёр кўйига васа учун бормоқ хатодир Хусраво,
Ризқ дея бормас чумоли шоҳ ўтар йўлга томон.

* * *

Дилим ишқинда кўн авворадир, авворароқ бўлсин,
Танам дилсиз ҳазин, бечорадир, бечорароқ бўлсин.

Азизларни этиб торож, зулфинг бўлди айёра,
Гариб қонини тўкмоққа кўзинг айёрароқ бўлсин.

Юзинг хўи тозадир, ўлмак дамим софликни истармен,
Дилингни қорадир қатлим учун, қон-қорароқ бўлсин.

Аё зоҳид, дуойи хайр қилсанг гар, дегил шундай:
"Санамлар кўйида аввора бу авворароқ бўлсин".

Дилим минг пора бўлди, майли, бундан яхши иш бўлмас.
Магар жонона хурсандир, яна ҳам порароқ бўлсин.

Хама дер: "Жонимиз қонхўрлигинин ксади халқумга",
Мен айтарменки, жоним олгали хунхорароқ бўлсин.

Этани айлабон хўл, икки хўл кўни билан Хусрав
Дер: "Кўз ёнидин хўл бўлсиниу ҳам қорароқ бўлсин".

* * *

Серғайликдан сукут сақлан кўп яхши,
Кўп таирган киши, топмагай ором.
Садаф шакли ўхшаб турар қулоққа,
Шувинг учун дурга тўяниқ у мудом.
Нечун чиқардилар тароқни бошга -
Юз тил билан сақлар сукут, ахтиром.

* * *

Дунё давлатини мақтамоқ нечун,
Илоҳидан бошқага у бўлмас пайванд.
Меҳнатини мақтасанг арзир туну кун,
Оқиллар номини этади балад.

* * *

Довоту қаламни олдимга қўйиб,
Жоним сен ила деб ёза бошладим.
Хар неки қотозга тушира бордим,
Ювиб кетаверди аччиқ ёшларим.

* * *

Киши нафислиги ҳуснда эмас,
Одамийликдан у нафисе аъло.
Чиройли юз билан бадхулқ бўлса у,
Бир гўзал хатдирки, имлоси хато.

* * *

Аслида одамдан кам эмас одам,
Чунки барчамизнинг отамиз Одам.
Кимнингки жавҳари бўлса илму фан,
Унинг таги улуг, ўзи мухтарам.
Хунардан гурур эг, мансабдан эмас,
Намни одамга улуслик ҳамдам.
Ўтказар пўлат камдир қийматда зардан,
Фазилати учун зар унга маҳрам.

* * *

Айём қозиларни бари муттаҳам,
Барчаси имонсиз, порахўр, маккор.
Либосу зийнатда уларнинг илми,
Фазли эса фақат бошдаги дастор.
Шариат ниқобу ўтирлик хунар,
Хатто тоҳ-тоҳ қилмас тавба-истигфор.
Кимда бир дирамлик шикоят бўлса,
Порага битганга бермоғи даркор.
Қозига борасан барча зулмидан,
Қози зулмин кимга қиласан изҳор?

* * *

Одим атар илмига қилмасе амал,
У - устига китоб ортилган эшак.
Илмсиз қозини эшак деб айтма,
Чунки бу эшакка туҳматдир бешак.

* * *

Эй, жоним онам, қайсиз охир,
Юз кўрғизасиз, қачон сиз охир!
Сиз бирла ўтилли жони кетди,
Чунким они сойбони кетди.
Давлат эди номингиз, печук сох,
Хам давлат эди менга у, хам нох.
Нозим ила қолмади-ку давлат,
Нозим нима? Давлат - уйқу, тасфат.
Йўқ, йўқким отинг тирик тилимда,
Ха, Давлат онам, руҳинг долимда.

Рубоийлар

Вафо кўчасидан елдин, эй шамол,
Ошино бўйин олиб келдинг, эй шамол.
Аслинни билдим мен жонбахшчилигиндан,
Дема менга: "Қайдан билдинг?" эй шамол.

* * *

Бўстонда лола, гул - қирмизи янроқ,
Бунча алвол рангни қайдан олган, боқ?
Гузириб уради унда қон қайноқ,
Хаддан ортиқ одам емиш бу туяроқ.

* * *

Тенинг дилим есенсиз толади бархам,
Дабинг тутиб дегил: "Мана ол - малҳам".
Кўндалмадан жоним чиқса-ку чиқар,
ени кўрөлмайин кетсам минг адам.

* * *

Жон десанг, пойингга эгайин нисор.
Бош десанг бошимни берай. қани дор?
Ҳар икки жаҳонни сенга тутганман.
Бошу жондан бўлак яна не даркор?

* * *

Дейдилар, болагил бу ёмон кўзни.
Гўзалларга боқма, кўр айлаб ўзни.
Ўзин кўр қилишга ҳожат бормикин.
Кўр бўлиман, кўрсам мен гўзал юзни.

* * *

Кеча ёрга етган бу мискин эди.
Кўзим ўнгида ой ҳам парвин эди.
Бўсакидан масту хароб бўлибман,
Ҳарчандки лаб майли кўп ширин эди.

* * *

Ким зулм қилишда бўлибди чечан,
Дили маълум ўқи билан тешилган.
Шатмга ўзин урган парвона куйди.
Куйганга текканлар тез куяр экан.

* * *

Хусрав забонингдан ёгади гавҳар.
Сендан очиқ-ниҳон ҳар ёқда жавҳар.
Панжагдан учади найза ўқ чилдон.
Қуварсен бир чўп-ла барчани яқсар.

Қашғуғ

...ни ислама мил, инд
...қо има хустиғи
...ни роғлаҳиғи бас
...ми тивиб, қам суғиғи

Чангчи

...базмиғи равниғи
...ни захмаси бирған,
...дан ғиққан қуғиғлар
...дейиғар: "ған тәи".

Шароқчи

...ам шира қурғиғи ул,
...хундан қолмай бүй,
...роғлару мен,
...мен бир позик мүй

Ғулуғуғи

...ни писанд эмас суа,
...дан қулиб турар ул,
...миғи сениғи дастинедан,
...ду, юзини беркиттиғи.

Ошаним, қўлиғиға инд
Оганиғида инвар торғи
Хайрон бўлмағи, неғуғи
Қўлиғида инварқан офд

Маломатчи

Румда Яғозниғиғи
Тасаввуф бўстони қили
Далик мине байғиғи орғи
Суғиғлар хайлиғи торғи
Тасаввуф тарғиғи қому
Хаттағи аҳлиғиғи ному
"Мақоо менавигиғи" но
Уддан ўз қадриғи тоғи
Ива шунда қелар "Дово
Умга қелғиғиғиғиғи
Анқр оғиғида бариғиғи
Ўғиғи, ўйиғиғиғиғиғи
Зинриғиғиғиғиғиғи
Дилғиғиғиғиғиғиғиғи
Оғиғиғи "Халиғиғиғиғи
Румиғи хам бу оғиғиғиғи
"Хуғиғиғиғиғиғиғиғи
Нағиғиғиғиғиғиғиғиғи

Жааломшадар, Сукуний шаъриятлар Ғазаллар

Эй ёрим-эй, эй ёрим-эй, эй ёри бадкирдорим-эй,
Эй ҳажри дилеъзим менинг, эй лутфидин гамхорим-эй.

Эй ерда ойдек жилватар, эй тунлари бизга саҳар,
Эй бизга қалқони хатар, эй абри шаққарборим-эй.

Хуви этгасан жонимни ҳам нажмурда дармонимни ҳам,
Эй дину имошим менинг, эй баҳри тавҳардорим-эй.

Эй жоним-эй, эй жоним-эй, султоним-эй, султоним-эй,
Дарёин бепоёним-эй, фикру ҳаёлда борим-эй.

Эй тункезарга мапғала, девоналарга еилепа,
Ҳар қиблага қарвон ила, сарбону ҳам сардорим-эй.

Ҳам йўлтўсар, ҳам раҳбари, ҳам моҳию ҳам муңгарий,
Ҳам ҳа томон, ҳам бул томон, ҳам дурга кўмган ёрим-эй.

Чун Юсуфи пайгамбарим, келсанг олурга бор зарим,
Ҳа қўйки, ёнесин сарсари, ҳам Мисру ҳам боқорим-эй.

Ҳам Мусию Туримга-эй, Иснифа ранжуримга-эй,
Ҳам нури, нури, нурим-эй, ҳам Аҳмади Мухторим-эй.

Ҳазо дўстизиндоним менинг, ҳам бахти хандоним менинг,
Вазлаҳқи милёним менинг, кечдинг кўнимдин орим-эй.

Десаанг: "Мапга бир не дегил", десам: "Не дер олишда
тил?"

Десаанг: "Келу важ излама, эй бандайи таррорим-эй".

Десамки: "Ганжи бебаҳо", деса: "Вале йўқ интиҳо,
Жон истагайман, неки жон?" - Десамки: "ол, маккорим-
эй"

Ганж истагайсан бошни бер, инқ истагайсан жонни дер.
Кир сафга энди мисли шер, эй Хайдари шунқорим-эй.

Маснавийдаги

Шингла найдин

Тингла найдин не ҳикоятлар қилур,
Ул жудоликдан шикоятлар қилур:

Ўз ватан, ўз аҳли байтимдин жудо -
Бўлаганимдин барча дилда оху во.

Бу жудоликдин бўлиб дил минг тилим,
Ингиёқим дардини сўйлар тилим.

Ким узоқ тушган эса ўз аслидин,
Фикру зикри ўз ҳаётин васлидин.

Қўлма-қўл кўрдим кезиб кулку, фиғон,
Қайси қўлга ўтмайин полон бу жон.

Ким хаёлан менга бўлди жур мудом,
Билмади қалбим сирин ул ҳам тамом.

Сирларим поламдин ўзга жўри йўқ,
Ҳеч тушунмас кимки дилда кўри йўқ.

Жону таи бир-биридин эрмас ниҳон,
Жонни кўрмакка вале таи ноғирон.

Най навоси ўт эрур, эрмас шамол,
Кимда шул ўт бўлмаса тонсин завол.

Найга тушмиш ишқ-муҳаббат отани,
Майга тушмишдир муҳаббат қайгани.

Кимки ёридин жудо, найдир рафиқ,
Нардаларда кўнглимиз дарди апиқ.

Заҳри ҳам найдир унинг, тарёки ҳам,
Най унинг дилчоки ҳам, идроки ҳам.

Най фиғони дер: "Муҳаббат йўли хун,
Унда мажнун қиссаси жамдир бутун.

Унга маҳрамдир кимки беҳушроқ,
Чунки тилга доимо жўрдир қулоқ.

Урчимизга заҳр солди бу алам,
Шод кунларга туганди дарду гам.

Кунлар ўтса, "ўт" дегил ҳеч бок йўқ,
Сен ўзинг қол, сендан ўтга пок йўқ.

Ким балиқдек бўлмаса, сувда нетар,
Ризқсиз кунлар жуда сокин ўтар.

Нўхта ҳолини билмагай ҳар кимки хом,
Сўзни қисқа айлагаймен, вассалом.

Эй ўтил, бандларни уз, озод бўл!
Сийму зардан кўнил уз, дилпод бўл!

Ҳарчи дарёдин келтирдиг кўза сув,
Бир кунингга етгай, ортиқ эрмас у.

Тўлмагай хире аҳли кўзи серталаб,
Кўн қаноат бирла дур топди садаф.

Қай кишининг жомасин ишқ чок этар,
Қалбни хиреу татмадин пок этар

Янша, эй ишқ, бондаги савдойимиз,
Барча дардга дори-ю фатвойимиз.

Эй гурурликдан даво, помусимиз,
Сенсан Афлотуну Жолунусимиз.

Жисм тупроқ эрди, ишқ этди фалак,
Тоғларам рақе этди мисли шарарак.

Дамли ошнқ лабларига жуфт бўлиб,
Қолганимда ишқ куйига мен тўлиб.

Куйлаганмен, дилда ҳар на борини,
Ошнқ аҳли кўнгли, дарди зорини.

Гунг ўлур ким ҳамзабонидин жуло,
Гарчи дилда бўлса ҳамки юз наво.

Чунки гул кетгач гулистонми жаҳон,
Энди унда айламас булбул фиғон.

Жумла машуқдирку ошнқ нардалир,
Ҳам тирик машуқу ошнқ мурдадир.

Кимга гар бўмас экан ишқдин хабар,
Ҳозига вой! Ул қаноатсиз қуш магар.

Мен нечук тонгаймен ўз ақлу ҳуним,
Ёр нури бўлмаса войдир ишим.

Ишқ истарки, бу сўзни фонн этай,
Кўзгу гар фонн этмас эрса, мен нетай?

Не учув кўзгунг этолмас фонн, нечун?

Юз яноғингдан хира ул, шул учун.

Тинглағиз, эй дўстлар, бул дoston,

Ҳолимиздан бул ҳақиқатдир аён.

Гарданига шер расмини солмоқчи бўлган қазвинлик ҳақида ҳикоят

Бу ҳикоят сента ҳам бўлсин аён,
Қазвинийлар расмини айлай баён:

Кифту гарданига сиёҳ игна билан,
Хол уриб, турли нақш солдур экан.

Расми нини уриб солмоқ керакдир,
Нини учига кўк ранг олмоқ керакдир.

Сартарошхонага келди бир давонт,
Деди: "Яхшилик қил, нинингга ол ранг".

Деди: "Эй баҳодир, солай не сурат?"

- "Қавтовор шер бўлсин, келтирсин шуҳрат.

Толеим шер, расмин солғил яхшилаб,
Мен чидай, майлига, сол игнанг қадаб!"

Деди: "Қайга солай шер қиёфасин?"

"Гарданимга, - дея ечди ёқасин.

Базму разм ичра, бақувват бўлсин бел,
Шердек азмкор деб, билсин мени эл".

Игналарин олиб, санчар сартарош,
Қазвинли чидолмас, кўзларида ёш.

Нола билан дейди: "Эй яхши одам,
Нима қилмоқчисан, ўлдим-ку бул дам?"

Деди: "Охир менга буюрдингиз шер",
"—Қайси аъзосидан бошладинг, айт" дер.

Деди: "Бошлагандим думидан бу дам",
Деди: "Думини қуй, эй нуридийдам.

Думу-думгоҳидан ҳеч урма нафас,
Думи деб ўлдим-ку дам бер бир нафас.

Майли, думсиз қилиб ишла суратин,
Игнанг зарбасидан бир оз олай тин!"

Ўзга тараф ура бошлади нишин,
Сартарош бераҳм қилар ўз ишин.

"Бу нима аъзо", деб қилди у фиғон,
"Бу қулоғи, деди, эй яхши инсон".

"Эй ҳикматли устоз, не керак қулоқ,
Қулоқсиз бўлса ҳам, иш битсин тезроқ".

Уста бошқа ёққа урарди нишин,
Давом эттирарди бошлаган ишин.

Доду-вой кўтарди қазвинли яна,
"Нима қилмоқдасен: Бошми ё тана?"

Деди: "Шер қорнини солай, эй азиз,
Бир оз чидаб тургил, солиб қўйдим из".

Деди: "Бадбахт шерга қорин не даркор?
Қорин деб, берасан пунчалик озор.

Худо ҳаққи, шерга қорин не керак,
Ҳамма ёгим тешиб юбординг, тентак".

Уста хафа бўлиб, довдираб қолди,
Ҳайратда бармогин оғзига олди.

Нишин ерга уриб, ютиб аламни,
Деди: "Ҳеч кўрмадим сандек одамни.

Қулқ, думсиз шерни кўрмиш қай одам?
Ундайни яратган эмас худо ҳам.

Гар игна заҳмига бўлмаса чидам,
Шердан нафас урма, мақтанчоқ одам!"

Соя овчиси

Қуш учар осмонда, ерда беназир—
Сояси қушдек учарди кирма-кир.

Бир ақлсиз сояни қуш англабон,
Чопди эс-хушидан кечиб, аланглабон.

Сояга хўп узди ўқ, холи садоқ,
Ўқи бирла умри ҳам бўлди адоқ.

Умр ўқин ҳам сояга сарф этди ул,
Соядек бенаф жаҳондан ўтди ул.

(Жалолоддин Румий)

Убайд Зоқоний

Ҳажвиёт устаси Убайд Зоқон,
Ҳазил-мутойиба шеърятга кон.
Унинг асарларин санасак бир-бир:
"Фолномаи буруж", "...Вухуш ва туюр",
"Наводирул амсол", "Сад панд", "Даҳ фасл",
"Ахлоқул ашроф"у яна "Очар дил".
Юз йил умр кўрган шоир эди у,
Масалу тимсолга моҳир эди у.
Замондош эдилар Ҳофизу Салмон,
Ибни Ямин ила Хожуйи Кирмон.

"Дар хонайи ман зи неку бад чизе нест,
Жуз бангеvu порайи намад чизе нест.
Аз ҳар чи пазанд, нест гайри савдо,
Ва-з ҳар чи хўранд, жуз лагад чизе нест.
Эй дил, пас аз ин андуҳи беҳуда махўр,
З-ин беш гами будаву нобуда махўр.
Жон медеҳу доди тамаъву хирс мадеҳ,
Ғам меҳуру нони миннатолуда махўр.

(Убайд Зоқоний)

Шундай эрди унинг ҳаёти тарзи,
Йўқ эди ҳаттоки Худога арзи.
Бир қисса яратмиш - "Мушук ва сичқон",
Унда кўп ажойиб маънолар пинҳон.

Мушук ва сичқон қиссаси

Эс-хуш саломат бўлса, алқисса
Мушук-сичқондан эшитгил қисса:

Бу саргузаптдан сўзласам дoston,
Маънисин чақиб бўлурсан ҳайрон.

* * *

Рухсатинг билан, эй оқил, доно,
Қилай бу ажиб қиссани иншо.

Бу қисса манзум, ажойиб дoston,
Қулоқ сол мисли бир дурри ғалтон.

Кирмонда фалак гардиши билан
Бир мушук яшар эди шердаҳан.

Кўзи оч, нафси мисли аждаҳо,
Овқатга тўймас, очофат, юҳо.

Қорни дўмбра, кўкраги қалқон,
Думи шерники, чангали қоқлон.

Гуриллаб қолса, бузилиб уйқу,
Ҳатто шерни ҳам босарди қўрқув.

Кўрмаган бўлсанг йўлбарс хаёл қил,
Думи хўп узун, пўстини тарғил.

Қай дастурхонга ногоҳ урса чанг,
Ундан қочарди қоқлону паланг.

Бир кун ертўла тамон олди йўл,
Ҳаёлида ов сичқон кўрди мўл...

Бир хум ёнига бекиниб олди,
Қароқчилардек ҳар ён кўз солди.

Хумнинг устида кўрди ногаҳон,
Айланиб, чопиб юрар бир сичқон.

Хумга энгашиб тўйиб ичди май,
Бошин кўтарди жанговор шердай.

Лоф урди: "Қани, мушугинг қани?!
Терисин шилиб, самон тикқани!

Менинг олдимда итдан ҳам баттар,
Майдонга кирсин, палид мочагар!"

Мушук эшитиб дам урмади ҳам,
Тишу тирногин қайради бир дам.

Сўнгра бир сапчиб тутди сичқонни,
Мақтанчоқ ботир ул қаҳрамонни.

Сичқон дод солди: "Қулингман, қулинг,
Ғуноҳим кечинг, қулни афв қилинг!"

Мастликдан урдим ўз жонимга ниш,
Мастликка хосдир бундай керилиш.

Номаъқул бузоқ гўштини едим,
Мастликдан эди ҳар неки дедим".

Мушук унга дер: "Гапирма ёлгон,
Фириб, макрингга учмасман осон.

Хумга чиқволиб неларни дединг,
Ичиб маст бўлиб неларни единг?!

Ўзим эшитдим ҳақорат сўзинг,
Жабр қилдинг ўз жонингга ўзинг.

Сичқонни бутун ютди бир ямлаб,
Сўнгра мачитга кетди артиб лаб.

Юз-қўлни ювди, таҳорат қилди,
Дуо тичирлаб қироат қилди.

Дер: "Тавба қилдим энди, эй худо,
Беғуноҳ қонин тўкмасман асло.

Сичқон зотига энди тегмасман,
Ишим бўлмагай ҳеч бири билан.

Жоҳиллик қилдим, ноҳақ тўкдим қон,
Худойи қилай икки ботмон дон".

Кўп нола қилди ерга эгиб бош,
Зор йиглаб тўкди кўздан аччиқ ёш.

Минбар тагидан кўриб бир сичқон,
Сичқонлар томон югурди чаққон.

Чийиллаб деди: "Севинчли хабар,
Мужда келтирдим, қулоқ солинглар:

Мушук мачитда тўкиб кўз ёши,
Тавбалар қилди эгилиб боши.

Зоҳиду обид хўп гирён бўлди,
Гуноҳин ювиб мусулмон бўлди.

Номозу ниёз бирла бечора,
Оҳ уриб қилди дардига чора".

Бундай хабарни эшитиб сичқон—
Зотин барчаси бўлишди шодон.

Ер-сув эгаси етти сичқонни
Танлаб олишди етти деҳқонни.

Юрт султонларин танлаб олишди,
Совгалар билан йўлга солишди.

Мушукка меҳр қўйишиб аъло,
Ҳар бири элтар анвойи савго.

Бирин қўлида кўзада шароб,
Бирин бошида лаганда кабоб.

Барида баркаш, кишмиш лиммо-лим,
Бошида хурмо, қўлида чилим.

Бирин қўлида ликопда пишлоқ,
Бирин бошида ош тўла товоқ.

Бири элтади хурмача қатиқ,
Барида шиша лимон сув тўлиқ.

Ширин холвайтар элтар бир сичқон,
Яна барида косада лагмон.

Мушук олдида бўлишди пайдо,
Салом беришди барида савго.

Минг одоб билан дедилар: "Эй жон,
Минглаб жонимиз йўлингга қурбон!

Хизматга ҳозир, белларда белбоғ,
Фармонинг кутиб димоғимиз чоғ".

Мушук пичирлаб ўқийди дуо:
"Ризқим осмондан ташламинш худо!

Очликка чидаб қовушгирдим кўл,
Букун ризқимни қилди мўлу кўл.

Рўза тутгандим очлик кунларим,
Ибодат билан ўтди тунларим.

Кимда имон соғ, метин эътиқод,
Насибаси буг, охир дили шод".

Сўнг сичқонларга деди: "Яқинроқ
Келинлар қани, қани, эй ўртоқ!"

Сичқонлар яқин бордилар яна,
Терак баргидек титрарди тана.

Мушук ўзини отди ногаҳон,
Гўё майдонда жангчи қаҳрамон.

Тиш чанғалига тушди беш сичқон,
Ҳар бири султон, ўз ерида хон.

Тирик қолганлар бўлди тумтарақ,
Қочиб қолишди ошиб ўмбалоқ.

Базўр йўл топиб, югуриб елиб,
Хўп жар солишди эл-юртга келиб:

"Сичқонлар, бизни босибди гафлат,
Мушукдан бошга тушди фалокат.

Беш раис сичқон бўлдилар ҳалок,
Мушук айлади сийналарин чок!"

Бу мусибатдан тутишиб мотам,
Қора кийинди сичқонлар боҳам.
Барчаси бошга сочишиб тупроқ,
Нола қилишар: "Найза, ўқ-садоқ -
Олиб борайлик султонимизга,
Чора изласин дармонимизга.
Мушук зугуми жонлардан ўтди,
Ситам пичоғи суякка етди".
Тахтда ўлтирар сичқонлар шоҳи,
Қулоққа етди фуқаро оҳи.
Келишиб таъзим қилди кўп сичқон,
Ва дейинди: "Эй султони даврон.
Зўлим кўргузди бизларга мушук,
Бизни қирмоқчи ўшал шўртумшуқ.
Илгари кунда биттадан ерди,
Энди огзини дўзахдек керди.
Мусулмон бўлди, ибодат иши,
Бенгадан олмақ бўлди қилмиши".
Шоҳга айтишди кўнгил дардини,
Шоҳ дер: "Чиқарай золим гардини.
Бошига шундай солайин қирон,
Бу ишим бўлсин дунёда дoston!"
Бир ҳафта йиғди, сафлади лашкар,
Уч юз ўттиз минг сичқонлар аскар.

Барида найза, тийр ила камон,
Барида гурзи, қиличу қалқон.

Қисми отлигу қисми пиёда,
Бари жанговор, шердан зиёда.

Лашкар ки йигилмиш Рашту Гилондан,
Шероз, Исфаҳон ҳам Хуросондан.

Сичқон шоҳининг вазири сичқон
Қўрбоши эди, ҳушёр паҳлавон.

Шоҳ деди: "Кирмон бориб мушукка
Сўзимиз етказ дили шумшукка.

Айт етиб келсин хизматга чаққон,
Ё жанг қилурмиз танласин майдон".

Эпчил сичқонбой кўп ҳушёр эди,
Мардлик, заковат, эс-ҳуш ёр эди.

Отига минди, давона бўлди,
Кирмон шаҳрига равона бўлди.

Мушукка қатъий айлади баён:
"Мен элчидирман, юбормиш султон.

Ё пойтахтга бор, шоҳга хизмат қил,
Ё ҳозирлик кўр урушга эпчил".

Мушук дер: "Билсин сичқон савари,
Мен чиқармидим Кирмондан нари".

Аммо тадорук кўриб мушук ҳам
Лашкар сафляди ўтказмайин дам.

Шерсийёқ жангчи бароқ мушуклар,
Исфаҳон, Язду Кирмондан келар.

Мухайё бўлгач мушук лашкари,
Султон сурди жангмайдон сари.

Сичқон лашкари келарди роғдан,
Мушуклар эса тушарди тоғдан.

Форснинг даштида ҳар икки сипоҳ,
Жангга киришди тўқнашди салоҳ.

Водийда қизиб авжга минди жанг,
Қуёш юзига қоплаб олди чанг.

Мушук, сичқондан ўлганлар сони
Ҳисобга сизмас бўлди шул они.

Туманлаб ўлди мушук ва сичқон,
Ҳисоблаб чиқиш эмасди осон.

Мушук мисли шер ҳамла қиларди,
Сичқон лашкарини қалбин тиларди.

Сичқонлар жондан кечиб қилар жанг,
Кўрганлар бўлар эрди ҳангу манг.

Бирин қўлида кескир қиличи,
Бирини жангда ёрилмиш ичи.

Бирини қуролсиз, қўлида тоши,
Яна бирининг ёрилмиш боши...

Мушук пайига тушиб сичқонлар,
Қўрқув билмаган чин паҳлавонлар.

Қила бошлади рустамона жанг,
Мушуклар ҳоли бўлди тору танг.

Оёқдан олиб мушук отини,
Ерпарчин қилди мушук зотини.

Эгардан узиб отти мушукни,
Қўрқувга солди шуму шумшукни.

"Лаҳавла" ўқиб қочар мушуклар,
Беркинаё деса топмас тешиқлар.

Сичқонлар зафар зангини урди,
Ғалаба билан илгари юрди.

Фил миниб борар сичқонлар шоҳи,
Орқа-олдида чий-чий сипоҳи.

Мушук бўйнига солишди арқон,
Ҳайдаб боришар бир неча сичқон.

Шоҳ фармон бермиш: "Осинглар дорга,
Лойиқ жазо шу қаллоб, гаддорга!"

Кўрдикки филда сичқон султони,
Бирдан мушукнинг қайнади қони.

Шердек чираниб узди арқонни,
Чангаллаб олди неча сичқонни.

Уларни қилди ер билан яксон,
Бўлди ботирлар юрак бағри қон.

Тум-тарақ қочди сичқон лашқари,
Шоҳи ҳам қочар қуён сингари.

Кўздан йўқолди тахту тожу фил,
Ҳеч ким бўлолмас уларга кафил.

* * *

Бу ажиб қисса ичра ҳар не бор,
Убай Зокондан қолур ёдгор.

Жоним, қиссадан олурсан ибрат,
Бу қисса асли панду насиҳат.

Мушук ва сичқон қиссасин ўқиб,
Мақсудин ўзинг олурсан уқиб.

(Убайд Зоконий)

Ҳофиз Шерозий

Навоний таъбири - ул ринди Шероз,
Ғазалда унга тенг келгувчилар оз.

«Ғазалдир сафобахш аҳли назар,
Ғазалдир гулу бўстони ҳунар.

Ғазал билдирур шоирин қудратин,
Ғазал ортдирур нозимин шуҳратин.

Ки ҳар маҳфилин зийнатиدير ғазал,
Хирадмандлар санъатиدير ғазал».

(Фузулий)

Ҳофиз ижодида ғазал тоямиш шон,
Бир кичик девони забт этмиш жаҳон.

Ғойибдан келарди унга ҳар маъно,

Ғазал суръати ҳам аълодан аъло.

Унга мафтун эди одамлар дили,
Атадилар уни "ғойибнинг тили".

Хўте чалмоқ бўлиб унинг найини,
Симирмоқ бўлганида унинг майини.

Хўте "Эй шоир, эй бахши деганди,
Шеъринг ўқиб, ўлсам яхши" деганди.

"Менга олам гами балки абасдир,
Аё Ҳофиз агар сен бирла бўлсам.

Ки фахру ифтихорим сен - ҳавасдир,
Сенингдек ҳам чекиб, сен бирла кулсам.

Муродим май ичиб сен бирла баҳсдир,
Сенингдек севсаму сўнг майли ўлсам".

(Хўте)

"Қоялар тунд, хатар беҳад,
Ҳофиз байти сенга мадад.

Ҳачир минган сайёҳ жадал,
Ҳофиз шеърин айтган маҳал,

Юлдузларга шўриш солгай,
Қароқчилар жимиб қолгай.

Базмларда қай бир сасдир,
Ҳофиз байти муқаддасдир.

Юз очмайдир жононалар,
Тўсиқ бўлмас остоналар.

Шивирлаган маҳал шоир,
Ҳатто ҳурлар бўлгай асир.

Хасадгўйнинг дили ботир,
Бермоқ истаб заҳри қотил.

Тўсса ҳамки йўлни қанча,
Дарвозани жаннатгача,

Етгай шоир пайгамбари,
Мангу қолгай каломлари". (Хўте)

* * *

"Ҳофиздан" деб неча шеър ёзмиш Пушкин,
Ундан илҳомланмиш Фет ва Есенин.

Хўте демиш: "Қувноқ, улкан истеъдод",
Жаҳон шеър богин ул қилмиш обод.

Унинг газаллари олмиш жаҳонни,
Тиллари хилма-хил оқил Инсонин.

Ҳофиз инсон дилин тилмочи эрди,
Ишқу муҳаббатдан, дўстликдан, дерди:

"Мени асир этмиш шавқи бор киши,
Гарданида ишқнинг тавқи бор киши.

Сен қайдан биласан ишқ лаззатини?
Бу бодани ичгай завқи бор киши".

(Ҳофиз)

"Қилолмас ишқибозлик можаросин,
Жаҳонда кимса Ҳофиздек муайян.

Завқи жаҳондин йироқ, дўстдан айру яшамоқ,
Дўстдан айру яшамоқ, завқи жаҳондин йироқ.

Беҳишт боғи, ҳуру гулмон бўлса ҳам
Дўст кўчасин тупроғига алишмам.

Жаҳонни тутди расми бевафолик,
Кўринмас ҳеч кишида ошинолик.

Бу давронда агар фозил эрур ким,
Бирер дам кўрмади гамдин раҳолик.

Жаҳолат аҳли неъматга кўмилган,
Матоси доимо қиммат баҳолик.

Топмадим бу олами ҳокийда асло Одами,
Бошқа олам, янги одам қайтадан тузмоқ керак.

Май бихур, мусҳаф бисўзу оташ андар Каъба зан,
Сокини бутхона бошу мардумозори макун.

Сабру дил деганинг недурки, бу дил,
Бир томчи қону андешаси минг.

Бош чиқоргай қабридин Ҳофиз оёқ ўпмоқ учун,
Қабрин устидан ўтар бўлса оёгингиз қачон”.

(Ҳофиз Шерозий)

Ҳофиз Шерозини шеърларидан

Ғазаллар

Аё соқий, суниб жоминг қил аҳсон яшнасин диллар,
Кўрунди аввал ишқ осону сўнгра тушди мушкиллар.

Сабо счмоқчи бўлган сочининг хуш бўйига онт ким,
Муанбар ҳалқа-ҳалқа сочидан қон бўлди бу диллар.

Ботир сажжодани майга агар пири мугон айтса,
Йўловчига эрур маълум йўл аҳволи ва манзиллар.

Менга ёр уйида ишрат қуриш имкони йўқ ҳар дам,
Қилуркан қўнғироқ фарёд, ки боғланг юкни, гофиллар.

Қоронгудир кеча, қўрқинчли мавж, даҳшатлидир гирдоб,
На билгай ҳолимизни четда турган юки енгиллар.

Ёмон от бирла фош ўлди ишим охир ўжарликдан,
Нечун пинҳон қолур сир сўзласа мажлисда оқиллар.

Агар васл истасанг ундан йироққа кетма, эй Ҳофиз,
Тилакни изла, қўй дунёни, бер орзуга табдиллар.

* * *

Агар кўнглимни шод этса ўшал Шероз жонони,
Қаро холига бахш эткум Самарқанду Бухорону.

Сун, эй соқий, майинг охиргача, жаннатда топмайсан
Бу Рукнобод қиргоғидаги сўлим Мусаллони.

Шу алдоқчи, қизиқчи, фитначи шўхлар қўлидан дод,
Кўнгулдан элтдилар сабрим, қилиб туркларча яғмони.

Менинг нуқсонли ишқимга унинг ҳусни эмас муҳтож,
Гўзал юз ҳеч талаб қилмас бўёқ ҳам зебу орони.

Мен ул Юсуфдаги чексиз гўзалликдан аниқ билдим -
Чиқормиш ишқ номус пардасидан ул Зулайхони.

Ёмон дединг, қувондим мен, худо ҳаққи, сўзинг тўғри,
Гўзалроқ, айлади аччиқ, сўзинг лаъли Шакарҳони.

Насиҳат тинглагил, жоно, тутурлар жону дилдан дўст-
Ақлли бахтли ёшлар ҳурмат айлаб кекса донони.

Ғанир чолғучидан, майдан, жаҳон сиррини кам изла,
Ечолмас ҳеч киши ҳикмат-ла бу оғир муаммони.

Ғазал айғдингу дур сочдинг, ёқимли куйла, эй Ҳофиз,
Фалак назминга гавҳардек нисор этсин сураёни.

* * *

Саҳарда булбул арз этди сабога,
Гул ишқи нетди, деб биз бенавога.

Эрурман нозанин эҳсонига қул,
Қилур у яхши иш кетмай риёга.

Хайрли бўлсин унга тонг шамоли,
Даво қилди тун уйғоқ бедавога.

Сира бегоналардан нолимасман,
На бўлса, етди дўстдан ошнога.

У сунбул зулфи гулдан парда очди,
Тутундан гунча чиқди соф ҳавога.

Юзу рангин кўриб қон бўлди кўнглим,
Дучор ўлдим тикан отлиг балога.

Қилур ҳар жойда булбул оҳу афгон,
Маза, бу ўртада, боди сабога.

Кутиб султондан эҳсон янглишибман,
Жафо кўрдим ялингач бевафога.

Бориб май соткучига хуш хабар бер—
Ки, Ҳофиз юрмагай энди риёга.

* * *

Ажаб Шероз ким, йўқдир мисоли,
Тилармен, бўлмасин ҳаргиз заволи.

Бу Рукнобод суви таҳсинга лойиқ,
Берур Ҳизр умрини салқин зулоли.

Мусалло, Жаъфаробод орасида
Эсар мушк ила анбардек шамоли.

Келиб Шерозга ол файзу шарафлар,
Жуда кўндур азиз соҳиб камоли.

Кишида миср қандин ёд этарга,
Ширинлар олдида қолмас мажоли.

Сабо ул шўх, гўзал, мастлар ҳақида,
Не билгайсан, нечук онларни ҳоли.

Мени бу уйқудан уйготмангиз ҳеч,
Дилимни шод этар ширин хаёли.

Агар ул шўх бола қонимни тўкса,
Онасининг сутидек қил ҳалоли.

Қилур ҳар жойда булбул оҳу афгон,
Маза, бу ўртада, боди сабога.

Кутиб султондан эҳсон янглишибман,
Жафо кўрдим ялингач бевафога.

Бориб май соткучига хуш хабар бер—
Ки, Ҳофиз юрмагай энди риёга.

* * *

Ажаб Шероз ким, йўқдир мисоли,
Тилармен, бўлмасин ҳаргиз заволи.

Бу Рукнобод суви таҳсинга лойиқ,
Берур Ҳизр умрини салқин зулоли.

Мусалло, Жаъфаробод орасида
Эсар мушк ила анбардек шамоли.

Келиб Шерозга ол файзу шарафлар,
Жуда кўпдур азиз соҳиб камоли.

Кишида миср қандин ёд этарга,
Ширинлар олдида қолмас мажоли.

Сабо ул шўх, гўзал, мастлар ҳақида,
Не билгайсан, нечук онларни ҳоли.

Мени бу уйқудан уйғотмангиз ҳеч,
Дилимни шод этар ширин хаёли.

Агар ул шўх бола қонимни тўкса,
Онасининг сугидек қил ҳалоли.

Агар ҳажрингдан этсанг хавф, Ҳофиз,
Нечун шукр этмадинг, вақти висоли.

* * *

Кел энди гул сочиб ҳар ёқ, қадаҳ қўлда ўтургаймиз,
Бузуб чарх эски томин, янги бир тарҳ ила қургаймиз.

Агарда тортса ғам лашкар тўкишга ишқ эли қонин,
Мену соқий бўлиб бирга, бу ташвишни битиргаймиз.

Эрур қўлда гўзал чолғу, ёқимли куйла, созанда,
Ўқуб шеър у оёқ рақсини авжига кетургаймиз.

Сабо элт жисмимиз гардин у юксак остон сори,
Ки шояд хублар шоҳи юзин бир бора кўргаймиз.

Бири ақлидан ургай лоф, бири доим тўқир ёлгон,
Кел арзу додимизни энди ҳокимга гапургаймиз.

Агар жаннат тиларсан биз билан майхонага юргил,
Сени хумнинг тагидан Ҳавзи кавсарга етургаймиз.

Қадаҳни тўлдириб лим-лим, қизил гул сингари майдан
Социб атр, уд тугатгаймиз, улут бир базм қургаймиз.

Кел, эй жонон, юзинг нури билан мажлисни порлатгил,
Қошингда шеър ўқуб бу дам, оёгингга бош ургаймиз.

Билимдонлик ва хушхонлик эмас Шерозда ҳеч манзур,
Кел, эй Ҳофизки биз юзни бўлак юртга ўтургаймиз.

* * *

Мен эмасдурман у ринд, тарки маю дилдор этай,
Муҳтасиб билгай бу ишдан мумкин эрмас ор этай.

Лола жом ушлаб, бутақўз маст, биза фосиқ оти,
Дардларим кўп, қайси ҳокимга уни исрор этай.

Майкада дарёю севги - гавҳару, изловчи мен
Бунда бош эгдим, шу ҳолда қайгача изҳор этай.

Гарчи тупроққа қорилдим, ҳимматим қўймас мени,
Кўз булогидан тўкиб сув, қанча оҳу зор этай.

Ҳайъатим мисли гадо у қўлда султон газнаси
Чарх эҳсонидан ўзни қандай уммидвор этай.

Бу фалакнинг аҳд ила паймонида йўқ эътибор,
Аҳдни жом ила тузуб, май шартини такрор этай.

Торт жиловни, тур бир оз, қўзгатма жоно жилвалар,
То йўлингга кўзни дурру гавҳарин эсор этай.

Мен учун ҳеч лойиқ эрмас эрди риндлик шеваси,
Тушгач ушбу ҳолга нечун ўзгалардан ор этай.

Тавба қилгонларни доим айблаб юрган эсам,
Гул чоги девонаманми бодани инкор этай.

Кўз ёшин ёқуту лаълидин хазинамдур тўла,
Бас кўз ёш файзу зарини не учун даркор этай.

Қошларинг меҳробини бахтимдан айларман талаб,
Унда Мажнун янглиг ишқинг дарсини такрор этай.

Ушбу лаблар ишва айлар эрди Ҳофизга мудом,
Не учун афсонага бовар қилай, иқрор этай.

* * *

Тонг саҳар ғамлар ариб, менга нажотим бердилар,
Ҳам қаро зулмат аро оби ҳаётим бердилар.

Бахту иқбол партавидан жисму жоним нурлатиб,
Бу улуглик жоми ичра яхши отим бердилар.

Не муборак тун эди-ю ҳамда хуррам кеч эди,
Ул қадр оқшомида янги баротим бердилар.

Сўнг эса, васфи жамолим кўзгуда кўз-кўз этиб,
Бовар айлаб, шул замон жилвайи зотим бердилар.

Гарчи мақсудимга мен шодон етибман, не ажаб,
Бу менинг ҳаққим эди, ҳаққу закотим бердилар.

Шул кеча хотифи бахтим муждасин берди менга,
Меҳнату заҳмат учун сабру саботим бердилар.

Ёгар эра гар тилимдан кетма-кет шаҳду шакар,
Бу сабр инъомидурким, ул наботим бердилар.

Кимёдир бир ажиб пири мугонга бандалик,
Хизматимга эътибор айлаб, сифотим бердилар.

Доимо Ҳофиз саҳархез эрди-ку субҳи сабоҳ,
Янги айёмдан дарак айлаб, нажотим бердилар.

Рубоийлар

Хуррамлик шаробин, жонон, олиб кел,
Шум рақиб нокасдан пинҳон олиб кел.
Агар: "Ўлтир!" деса қулоқ солмагил,
Сен менга қулоқ сол: "Чаққон олиб кел!"

* * *

Мен нозик белингни кучоққа олдим,
Белинга не сир бор дилимга солдим.
Камарбаста белга бўлиб пайнаста,
Мен ҳам бир тану жон бўлиб йўқолдим.

* * *

Ул паричеҳранинг қасди эди жон,
Аммо парилардек тутарди нишхон.
Дедим: "Оғзинг кичик, гўё тамом йўқ!"
Деди: "Йўқдан умид қилма, эй нодон!"

* * *

Ҳар кун дилим дарди бори ўзгача,
Ҳажрида тиканак - хори ўзгача.
Ишим ўнгламоққа кўп тиришдим мен,
Аммо бу фалакнинг кори ўзгача.

* * *

Ишқинг гамида дил-юрагим хундир,
Хуснинг ҳеч ақлга сизмас хусндир.
Зулфинг хаёлида гарибдир дилим,
Ё худо, шом гами гариб учундир.

* * *

Сен билан кеча тоғ оттирдим, жонон,
Номардман ўтказсам сенсиз бирор он.
Ўлимдан қўрқмайман. Оби ҳаётни
Нуш этгач, лабингдан тўйиб беармон.

* * *

Мен сеники, дединг не бор андиша,
Дилхуш бўл, қилмагил, эй ёр, андиша.
Сабру дил деганинг нимадир ўзи?!
Бир томчи қондир ул, ҳазор андиша.

(Ҳофиз Шерозий)

Абдураҳмон Жомий

Шоирлар устози Нуриддин Жомий,
Ҳар мисраси мисли қуёш - нуроний.

Унда, наспинг ҳар услуб-тури,
Жомий жойи эрди ҳар хона тўри.

"Улки буюк кутби тариқатдир ул,
Копифи асрор ҳақиқатдир ул.

Кўкеи ҳоқойиқ дури ганжинаси,
Кўнгли маоний юзи оишаси.

Қасри қаломи чиқиб андоқ баланд,
Ким анга гардул сола олмай каманд.

Назми ақолими жаҳонни тугиб,
Наспи доғи киншари жонни тугиб.

Файзи гадову шаҳ аро муитанир,
Хизматига шоху гадо муфтахир".

(Алишер Навоий)

"Ҳақиқат конидин гавҳар, маърифат денгизидин дур,
Ҳақиқат бирла тинч эрди, дили ҳам бир ҳақиқаттоҳ.

Ул Илоҳ сиррин очувчи эрди бешак шул сабаб,
Бўлди тарихи вафоти: "Қашфи асрори Илоҳ".

(Алишер Навоӣ)

"Ўзин худ бир жаҳони бекарон бил,
Қамолотин ўзидек бир жаҳон бил".

(Алишер Навоӣ)

"Безаксизу юмшоқ дебо шоҳидир пешрив,
Соддалигин кўриб, бенақш десалар не там.

Безак пешрга яраниди, аммо кўп бўлса,
Матносига шутур етар ё берар барҳам.

Бу дунёда китобга юз ўгиргил,
Китоб фикри, китоб зикрида бўлагил.

Билимдонлар сўзи бордир бу бобда:
"Билимдон гўрдаю илми китобда".

Шундай яшагилки сен бўлсанг Шарқда,
Сени дуо қилсин одамлар Ғарбда.

Аксинча бўлмасин, яшасанг Райда,
Қарғишлар қўнмасин Рум деган жойда.

Шамдек бўл, шамни кўр куйиб қалбу тан,
Ўзгалар базмини қилади равнан.

Булут бўл, сув бериб қуйганда ёмғир,
Гўлни ҳам, хасни ҳам суғорар бир-бир.

Барчага омонлик истагувчи бўл,
Шунда адоватга қолмагай ҳеч йўл.

Жомий ҳар доим китоб ёзароқ,
Ўзгалар сўзин қарз олмади мутлоқ.

Ўз санъат дўкони тўла кишига,
Ярашмас бошқалар даллоли бўлмоқ.

Шеър девони эмас, бу балки Жомий,
Сахийларча ёзмиш тўкин дастурхон.

Нокасларга мадҳу ҳажвдан бўлак,
Не маъно исгасанг, бунда фаровон.

Ёдда тут, дунёга келган чоғингда,
Ҳамма кулар эрди, сен эса гирён.

Шундай янагилки кетар чоғингда,
Ҳамма йнглаб қолсин, сен эса хандон.

Сўз билан вишади барчанинг хоми,
Сўз билан тирикдир барчанинг номи.

(Жомий)

"Билик авжининг меҳри тобони ул,
Қаю меҳр сўз жиемининг жони ул.

Чу суръат аро ўт сочиб хомаси,
Яна гарм ўлиб нуқта хангомаси.

Ҳамун ўтгаким назм шамъин тутуб,
Маъоний шабистовини ёрутиб.

Чу истаб тараб таъби озодаси,
Қуюб назм жомига сўз бодаси,

Қаю назм балки жаҳон офати,
 Жаҳон офатя йўқки, жон офати.
 Ғазал дарду сўзини ваҳ-ваҳ не дей,
 Деса маснавий аллаҳ-аллаҳ не дей!
 Қаю кимсаким аҳли идрокдир,
 Анга жон фидо қилса не бокдар.
 Ҳадисини эл жонига воя қил,
 Ҳамул вондин жонга сармоя қил.
 Бу сармоядин бизга кеме стур,
 Лаболаб майи васли йқомий стур.

(Алишер Навоий)

Абдураҳмон Шайх шевриятлари Ғазаллар

Доманинг кўклардаги сул янроғидан покроқ,
 Гулчадек кўнлим-чи, навақисдан яқси чокроқ.
 Остонанг-ку бировлар тушроғидан пок эди,
 Энди кўз ёшим билан ювганда бўлди покроқ.
 Юдлаб ошқини ҳалок этдинг титинг кўфреғмайин,
 Ошвиқ ўлдирмакда йўқдир сенча ниҳ-чолокроқ.
 Сев ку мен тортган аламдан шодсан, кулмакдасан,
 Тар қувонсанг мен бўлурман бундангиз гамнокроқ.
 Яхшиларга севгучилар қонини тўймоқ ҳалол,
 Бизни ўлдирган ўзинг, э ҳаммадан бебокроқ.
 Қиригим-ла сув сениб, бағрим ўти-ла қиздирай,
 Бўямасин нопок қонимдан йўлинг намнокроқ.

Минган отингининг туёгидан ўнай, биз ёнга сур,
Йўлларингда кўн кишилар ҳоку Жомий ҳокроқ.

* * *

Бугун оқмоқда ёшим дона-дона,
Кўзимдан кетди ул дурри ягона.

Фақат ул ҳолу юзни истагай дил,
Эрур қун истаги сув бирла дона.

Ўқиб афсонавий ишқингил, эй ёр,
Мен ошиқлар аро бўлдим фасона.

Фақат ошиққа қил ишқий тарангум,
Қуруқ зоҳидга ёқмас бу тарона.

Агарчи сарвнинг бўйи баланддир,
Кўрийгай қаддинг олдида миёна.

Дема сен ёшу нодон ул гўзални,
Топар бир бўсага юз минг баҳона.

Сўз очма бўсадан Жомий, етар шу,
Ўпарсан хизматда остона.

Қутъалар

Бадахшондан чақар чақмоқ дурахшон,
Дил афгоримга тушгай юз зиё - нур.
Кўзим ёшига тушса шуъласи гар.
Тўкилган қатралар гавҳар кўринур.

* * *

"Яхши матно кўрсалар шеъримда, дерди Согарий,
Кўймайин олиб кетарлар бу ҳаёсиз ўғрилар".

Тўғри гапни айтган эркак шубҳасиз ул Соғарий,
Шеърини кўрдим ўқиб, йўқ унда маънодан асар.

* * *

Жанжалкаш жонига дедимки, тиббим
Шишасига кўн тош отма, дилором.
Кўксимга бир бора кўксингни босиб,
Роҳату оромлик айлагил инъом.
Ишва билан деди: "Кўксингга кўксим
Кўйсам, айт, қолурми кўксингда ором!"

* * *

Аё шоҳо, раият зўр хазина,
Зару сим унда мўл шиҳону зоҳир.
Талар эрса раиятни амалдор,
Қўлин кес, ул хазина ўгрисидир.

* * *

Дилдан там тугунин ечиб ташлайди
Хушовоз куйчида бўлса маҳорат.
Бемъъни такрору бемъъни чўзини,
Газални "г"сидан қилади торат.
Жигар қони билан битилган сўзда,
Охир бошдан-оёқ қолмас фасоҳат.

"Шеърларнинг" кўлибидан

Шеър тўғрисида

Шеър - бу ақлу зако тўғрисининг илҳомидир,

Шеър - бу-маншу яшовчи нарсанинг бир номидир!

Гушан ичра тўтиқушнинг қадру номин кўрсатар,

Вогдави, гулхандами ул қуш мақомин кўрсатар!

Шеър агар бўлса равон, ҳар ким уни тугтай азиз,

Жону дилга ундаги ҳар сўз эрур гоят лаазиз.

Шунчаки номида шеъру, аслида бўлса тугун,

У лафасни қайтариб бузгай димоғингни бутун.

Тинчласа ҳар ким ўшандог ланж ганларни агар,

Бўлгуси арчиқ тугушнинг зарбасидан дардисар...

Шеър агар ўтқир бўлиб ҳар бир сўзи чиқса равон,

Сўзу мазмун бир-бирига бўлса найваст жисму жон.

Етгуси авжи фалакка шеъру шоир шухрати,

Нақш боғлар дил аро мангу маҳорат санъати.

Борди-ю, аштор агар бўлса нафосатдан йироқ,

Беҳарорат, беназокат лафзу мазмуни чатоқ.

Шеър эмас, балки матоийдирки, бозори касод,

Они олмас эгасидан бошиқа ҳеч ким умрбод.

Шеър худди чиниладек шафқоф бўлмоғи керак,

Ич-ичи дарё каби гавҳарга тўлмоғи керак.

Шундайин шафқофки, кўзларга бўлсин жилвагар,

Сувини остида кўринсин ҳарна бор: гавҳар ва зар...

Шеър аталмас ҳар нечук бир лойқа сувдек бўтқалар,
Сирти-ю, бети кўринмас булғатилган лойқалар.

Қанча ахтарган билан гавҳар топилмас унда ҳеч,
Яхшиси шулки, ўшандай шеърдан бир йўла кеч.

Тийрадир сўзию, маъноси ниҳоятда гализ,
Қай биридир лафзу маъно? Ҳеч қилолмайсан тамиз.

Маъносин тошмоқ учун, бенубҳа бўлғайсан хуноб,
То хуноб бўлмас экансан бермагайсан сарҳисоб.

"Шеърлар вақфидомаси"
вақфидомаси

Арасту хирағномаси

Ҳар гуруҳ қиссасин ёзувчи мунши,
Донолигу дониш, билимдир иши.

Машҳур Искандардан сўз очди такрор,
Унинг салтанати бўлғач барқарор.

Таъби бўлган учун ақлдан обод,
Ҳикмат китобларин этдирди буиёд.

Баҳра олинг дея ҳар ҳикматидан,
Олтин нур ёгарди нақшу хатидан.

Ҳар лаҳзада унга ташланса назар,
Саводидан равшан бўларди кўзлар.

Кимки, дастур қилиб, қўлга оларди,
Ишларини тўғри йўлга соларди.

Бошлаб берсин деди Арасту устод,
Унга шогирдликдан дил эди кўп шод.

"Яхши хирадшома" деб унвон олди,
Яхши мазмун билан дилу жон олди...

Фармоннинг гарави бўлган тил, ҳамон
Фармон тинглагувчи қулоқдан ёмон.

"У қил, бу қил", деган эмасдир фозил,
Сўз тинглай билишни фазилат деб бил.

Савсандан атиргул шунинг-чун яхши,
Унисв нуқул тил, бу қулоқ нақши...

Жаҳон бир тоғ бўлса, феълнингдир садо,
Феълнингдан ўзинга келади жазо.

Айтганинг қайтарар не десанг тоққа,
Ўрарсен ҳар неки эксанг тулроққа...

Агар ўзи дарддан бўлмаса огоҳ,
Бўлолмас на раҳбар, на пушти навоҳ.

Суви шўр бўларкан бопдан чашманинг,
Чанқоғин босолмас ҳеч бир ташнанинг.

Ким тузатмоқ эса жаҳон халқини,
Аввало тузатсин у ўз хулқини.

Негасанг бировнинг айбини ювмоқ,
Аввал ўзинг айбдан тоза тут ҳар чоқ.

Агар ифлос бўлса ариқдаги сув,
Кийим тоза бўлмас, уни юз бор юв.

Чиройли сўзинга бўлма маҳани,
Сўзингдек ишингни безат аввало.

Насихатчи иши бўлганда мурдор,
Унинг насихати топмас элтибор.

Ақдсиз кишининг ишини ақд
Бошқаса ман эгар. Буни яхши бил.

Фарзандга ўтмайди отасин сўзи,
Холва эма, деса сб туриб ўзи...

Жаҳл ишининг ур ҳилм топида,
Жаҳолат доғин юв илм топида.

Қийинликда қолса мабодо ишинг,
Юкинг юз бор ортар. қийин қиамининг.

Кел, эй соқий, энди тўла қоса тут,
Кўнгида на савдо бор эса, унут.

Бир қустум май бирла бўлай шерсайёд,
Пир тулки макридан эл бўлсин оқод.

Чалгучи, сизингни янгидан соғла,
Қўшининг ўқигил баланд овозла.

Ким тулки терисин шилди бонидан,
Ўткинчи дунёда шердир ёнидан.

(Жомий)

Навоий-Фоний

Устоз устоз шоир, буюк Алишер,
Шеър майдонида наъра тортган шер.

Фоний тахаллуфда тузмиш бир девон,
Форсий фасоҳати унда фаровон.

Татаббуъ сипълатин қилди намойиш,
Шеър тарихида ягона бул иш.

"Фоний татаббуълар ёзар экан бил,
Бу на дов, на ўзи бозорга солиш.

Сухан арбоблари сажийанидан
Муродим - тиклавиб бир нима олиш".

(Алишер Навоий)

Шундай юсақликда устоз иззати,
Бу Фоний ахлоки, Фоний хислати.

Татаббуъга берди равону равнақ,
Барча қондасин қилди муҳиққиқ.

Яна ўз ижодин йилди "Девон"га
Кўтарилиди форсий шеърин осмонга.

Устозлари эрди Дехлавий, Хофиз,
Жомий ижодидан Фонийда бор из.

"Тазалда уч киши тавридур ул нав,
Ки андин яхши йўқ назм аҳтимоли.

Бири мўъжаз баёнлик Соҳири Хинд,
Ки ишқ аҳлини ўртар сўзу холи.

Бири қудси асарлик Орифи Жом,
Ки жоми Жамдурур сингон сафолн.

Навойи назмига боқсанг эмастур -
Бу унинг ҳолидин ҳар байти холи.

Ҳамона кўзгудирким акси солмин,
Анга уч шўхи маҳвашнинг жамоли".

(Алишер Навоий)

"Ажойиб табиат сўз устодисан,
Қаламинг калиди очар кўн сухан.

Сухал ўлган эрди тонолмай ривож,
Ётарди назардан қолиб беилож.

Сен унга шон-обрўни бердинг яна,
Сўз отин бу майдонга сурдинг яна.

Юзинг нуридин тонди пуру сафо,
Навойи, карамин-ла тонди наво".

(Абдурахмон Жомий)

"Мени кечирсин ул фюрсий тил зотлар,
Назм гавҳарини тизган устодлар.

Навойи "Ҳамса" сии тузса дарийда,
Сўз мажоли қолмас эрди барида.

Бу назм ўлчовида ўлчанса агар,
Низомий ким эрди, Хусрав ким бўлар?!"

(Абдурахмон Жомий)

Алмишар Эвавоий - Форсий

ше Ёришартида

Шафаккур тухфаси

(қасидадан)

Подшоҳлар тожида ёлқинли латъи бўлса безак,
Бондаги ҳар хом хаёлга тоб берувчи чўғ демак.

Оқибатни ўйламас шоҳдан келур вайроналик,
Охири гар бўлмаса Хусрав, - хуерликдан дарак.

Зебу зийнат қайдидан шоҳ шайлига етгай путур,
Билки, шер занжирга тунса, савлатин босгай пўнак.

Ҳоли бўлмоқ лозим эрмас шоҳга бош оғригидан,
Довулин кўн, бўш ичи, бош оғритар бир тартарак.

Қақраган оғиз ва нам кўзга қаноат айлагил.
"Хўн қуруққа қонев ўлгон, ер-сув шоҳи демак".

Хожа бир нарса олай дер, дилда аҳду бош эгик,
Қози кўз тикмин эшакка орзусин айлаб бўнак.

Токи мавжуддир риёкор шайх рост дилга азоб,
Кўн азоб бергай юнунга изгирин ҳам яхмалак.

Уйқуда вақ-вақ гаширгандан кулар оқил киши,
Кулгига бонс агар кимнинг сўзи лофу пучак.

Татмагир воиз гадо бирла баробардир ва лек,
Битгаси мингбарга чиқмин, бошқаси пастда ҳалак.

Ул фириб тасбеҳининг ҳар донасидан макр унар,
Дона охир мева бергай жинсидан отиб палак.

Гар фақиҳ макру риё бирла тузар фатвосини,
Ул фақиҳ эрмас, касал бир кимса, виждон галвирак.

Хийлагар қози агар шоҳид йигар ҳукми учуи,
Халқ кўзига чиндек аммо, асли ёлғону ҳашак.

Ким тутар жабру жафо йўлиг агар жоҳил ўина,
Ижаҳидан кетса йироқ илми онинг зоҳир демак.

Юк билан йўл юргувчилар қаҳрини осон ютар,
Нор туя озида янтоқ ҳам мисоли хурмадак.

Аҳли дил оқида "донолар" агар лоф урсалар,
Бўлсин Афлотун бонида тоғ ул сўз, бе намак.

Гар сўз айтар бўлса подон ул мазаҳ бўлғай чунон,
Тақса кўймунчоқ, ҳамон кулкуга қолғай-ку ишак.

Туй-кеча юлдузга боқсанг чодрида бойқуш кўли,
Хийла-найранг ҳамда ёлғону яшиққа муштарак.

Чарх ўзи бир хаста, уздан парҳез айлар соғ киши,
Чунки аъсосида юлдуз доғи иллатдан дарак.

Осмон қон тўкса йўқдир ҳеч ажабким, аслида, —
Барлари кўм-кўк хино очғай-ку қирмиз бир чечак.

Сўз ташувчи кимса озор бергувчи ёвдир сенга,
Тил эса тиг жонга ботган, озида заққум сўлак.

Гар разил шоҳи ва атлас кетида ўлеа не тонг,
Нилла қурт ўз устига тортган кафан ҳам-ку ишак.

Ноҳу ҷеъматдан етар суфий сулукига зиён,
Чин сафарга на семиз, на ориг ўлгон от керак.

Сабру бардошли кишига гам сололмайди ажин,
Сувга мавж солган шамол тошни қилолмас чарпирак.

Паст киши қалбига ниш олижаноблар ҳар муйи,
Бурғуту лочини патин жонига тиг дер лойхўрак.

Кўини кўрган кекса гар кўрса узоқни не ажаб,
Жоми Жамшиддир дили, кўзгуи Искандар юрак.

Мушқу анбарга қушоқдир яхшилик қилган киши,
Зоҳир этса гар тубанлик ул нажасга эғизак.

Ишқсиз дил қап-қаро, ишқ бирла бўлгай нурфишон,
Қапқаро кўмирни чўг этмакка иссиқлик керак.

Яхши ном ганжи ақлди, ишқ эса олам эрур,
Уй тутиш хотини иши, аскарлик эрга нон-намак.

Мард кишиларга нажот берувчи хат дил қоидир,
Коса четига битилган байтлар ринда тилак.

Хор этилганлар - асирларга болиндир хора-тош,
Ҳам шаҳидлар ёстиги қонли либос, қонли этак.

Мард кишига, бил фано мулки эрур манзил фақат,
Офтобга Шарқдин то Гарб бир кунлик йўлак.

Кўзга кирганини абад бойлик деб ўйлар паст киши,
Тунга не инса инонгайдир хасис этса пинак.

Тил тигин чўзма, ки шамнинг бошида тож бўлса ҳам,
Бошини кесмақдур одат гарчи олтин бошида лак.

Бегуноҳга тил тиги бирла магар этмак жафо,
Соғ томирга тиг уриб қилмоқдир они жонсарак.

"Давр" бўлғайдир алифсиз қола га "довар" сўзи,
Эгри ҳокимни қилур охирда сарғанга фалак.

Заҳмат аҳли кўти баланддир ҳоким аҳлидин, чунон,
Шер чиқолмайдир минорга ҳокисор қурмисқадак.

Золиму одил бир эрмас мамлакат ободида,
Чунки деҳқондир бўлак шудгор аро, тўнгиз бўлак.

Икки подшо-икки қайсар сўзидан "сарсар" чиқар,
Икки шох учраиса, кўлғай ўртадин боди кулак.

Хотиринг жам бўлмаса келгай ҳаётга қисқалик,
Ким, наришондир "қаср" ила "қайсар" муштгарак.

Мақсадин пок тавҳаридур касби ранжидин агар,
Мард касиб касфтида бўлса қабарчиқ нақ гўлак.

Не билан келдин жаҳонга оқибат элтинг шуни,
Кексалик пайтигача қолгай не ўрганмиш гўдак.

Нотекис бўлса не гам сайёраларга осмон,
Аҳли ҳимматга не ташвиш тарчи эридир фалак.

Ҳийлагарининг сўзи мисли дўгтибозининг тарраги,
Ўзгача лаззат берур тарракни ундирса палак.

Нуқтасиз шаққар сўзин ёзсанг-да сувкар бўлгуси,
Содда бўлса ҳам ширин лафз маъниси ширин демак.

Сарвиқомат кўринур парвонага кемтик пағам,
Ишқ кўзга кўрсатур покасни ҳам мисли малак.

Кўп зарар иш ортида бор фойда ҳам, маймунга кўр,
Дўливинг чилдирмаси ёрилса бўлгай чамбарак.

Комил одам кўзлари Ҳизр булогидур ҳануз,

Ким ани тотмиш сувин тонгай абадликдан дарак.
Дин шарият хомийси Жомий қўлида лаббалаб,
Хавзи кавсардан зилол, барча орифларга так.
Нурли фикри боғи жаннат, ҳар кўкатнинг баргида
Акс эгар рухсор қуёши барқ уриб яшнар чечак.
Татби юксак бир чамаи, ҳар гули онинг кўйлаги,
Кўйлагининг тугмаси нуҳратда осмону фалак.
Чарх анинг илмидин ўрни четга олминдир чунон,
Жоми ичра ҳар кўник денгизга қопқоқ бўлгудак.
Чарх юлдуз чўгига манқал эрур шойиста, мос
Хогири маъно дурига мос қутидир маъҳазак.
Тўкилур маъни қизи онинг каломидан чунон,
Хомаси - волидаю маъно анга фарзанд - гўдак.
Бокира сўзларки жои бахш этсалар ҳеч йўқ ажаб,
Кимга Марьям қиз, анга Исо набира бўлгудак.
Подшоҳ қилса гадоликни ҳавас, билки уни
Бошида шоҳлик ҳавас этган гадо олмин шатак.
Билки ҳиммат шамъи йўқлик уйида тамга даво,
Туида сузган кемаларга кўида раҳбар золиак.
Бул назмга мен татаббуъ этдим озод таънадан,
Ким набиға чокар у суннатга тобедур бе шак.
Тоғди ҳар байти бунинг аъзамлар исмидан шараф,
Байти сонини ҳисоб эт юз бўлур қўишма як.
Арзигай ҳар байтни байтуллоҳ қўйсам номини,
Чунки эғнида матонатдан қора тўну этак.
"Тухфатул афкор" деб от қўйсам этмангиз ажаб,
Дуррини этмин нисор кўксимдаги денгиз - юрак.

Қиъбалар

Халойиқни ўтга солган эй филолчи,
Зулминг ила мулку диёр бўлди вайрон.
Сенинг каби кўйдирувчи ўтни энди,
Ўчиришдан бошқа чора йўқдир ҳамон.

* * *

Эй дил, тўғриларнинг сўзлари ҳам рост,
Ёлгон сўзлар эгри бўлса пояси.
Тўғри кўринса-да чодир таноби,
Нотекис заминда, қингир сояси.

* * *

Рашиду лаззатли маъно менда беҳад туркийда,
Фарсийсига бир назар сол, бебаҳо дур гавҳари.
Мен суҳан бозорида гўё очибман растаким,—
Бир томон қандолату ҳалво-ю бир ёқ зарғари.
Бу дўқондан мол ололмас ким агар қаншоқ, гадо,
Маънавий бойларгина бўлмиш менга чин мушғари.

Рубоийлар

Тоғи ели кетурди димоққа бўйинг,
Жаннат жилвасида бор кўча-куйинг.
Гулда кўра олдим мен сенинг рўйинг,
Аммо билолмадим, надур феъл-хўйинг?

* * *

Шомдан сахаргача ишим оху зор,
Шиддатда қолибман яккаю бемор.
Ҳижрон балосига бўлдик гирифтор,
Дўстликларинг қайда қолмишдир, эй ёр.

* * *

Жоним фидо икки латынги жонга қувват,
Руҳим фидо мушк тарқатар тонда келбат.
Дилим фидо поз-бараниманг жонга офат,
Таним фидо ҳоки пойинг шону навкат.

* * *

Билгурин жом ичра май тонсам ёқут,
Дер эдим, туну кун озуқанг шу қут.
То кекса осмону қари фалак бут,
Ақлу ҳисим қилур ҳайратдан сукут.

* * *

Қилдек заифликка бели қил сабаб,
Қатлимга гажаги ҳинди бил сабаб.
Умримга қоматин истар дил сабаб,
Жонимга сўзловчи латылу тил сабаб.

(Навоий-Фоний)

Мундарижа

Форсий адабиёт	5
Рудакий	7
Робиа	12
Абулқосим Фирдавсий	13
"Шоҳнома" ҳикматларидан	18
Ҳадиси шарифдан	25
Абу Али ибн Сино	29
Тасаввуф	34
Бобо Тоҳир тўртликларидан	36
Газзавий шоирлар	42
Меҳситий	44
Носир Хусрав	49
Умар Хайём	58
Низомий Ганжавий	64
Сайдий Шерозий	72
Амир Хусрав Деҳлавий	82
Жаюлиддин Румий	91
Убайд Зоконий	99
Ҳофиз Шерозий	109
Абдурахмон Жомий	121
Алишер Навоий - Фоний	131

Босишга рухсат этилди 14.09.2000.

Вичими 60 X 84 ¹/₁₆ Шартли б.т. 8,75. 200 нускада

босилди. Буюртма. 159.

Тошкент Давлат Шарқшунослик институтининг кичик
босмахоқаси.

Тошкент. Лоҳутий кўчаси 25.